Az ötszázak klubja

Az 1974—1983-ik évtized volt az amerikai gazdaság legnehezebb periódusa az utóbbi fél évszázadban. A 70-es és a 80-as évek gazdasági visszaesése, majd a közelmúltban megkezdődött fellendülés hatása egyaránt érzékelhető a *Fortune*-ban szereplő 500 legnagyobb amerikai ipari részvénytársaság teljesítményadataiban. Az 500 társaság közül 60 vált *veszteségessé*. Ez kétségtelenül rekordnak számít, ha visszatekintünk az elmúlt három évtizedre — mióta a Fortune közli az 500-ak listáját.

Az 500 társaság 1983. évi profitja 68,8 milliárd dollár volt. Ha ezt az összeget az inflációs rátával korrigáljuk, az az 1974. (recessziós) évi profittól mintegy 22 százalékkal *marad el*.

Az 500 legnagyobb ipari társaság összefoglaló adatai 1983-ban	
Értékesítés (milliárd dollár)	1686,7
Az értékesítés változása (százalék)	0,87
Profit (milliárd dollár)	68,8
A profit változása (százalék)	12,1
Eszközérték (milliárd dollár)	1333,9
Árbevétel arányos profit (százalék)	3,8
A foglalkoztatottak száma (millió fő)	14.1

A fellendülés kedvezően hatott az 500-ak teljesítményére. Mindenekelőtt a gépkocsiiparban érezhető ennek hatása, míg az ipari berendezések és a mezőgazdasági gépek gyártása továbbra is pang, s ide sorolható az olajfeldolgozó ipar is. A vas- és fémkohászatban pedig az élénkülésnek kevés jele van. Az 500-ak összes profitja 1983-ban 1982-höz viszonyítva 12,1 százalékkal (változatlan árakon számítva 8,6 százalékkal) nőtt. 1979 óta először nőttek reálértékben is a profitok. Tény azonban, hogy ha a gépkocsiiparban nem lett volna oly erőteljes a fellendülés, az 500-ak profitja sem nőtt volna (változatlan áron számítva).

Az összes *értékesítés* növekedési üteme az egy százalékot sem éri el. A profit 160 korporációnál csökkent.

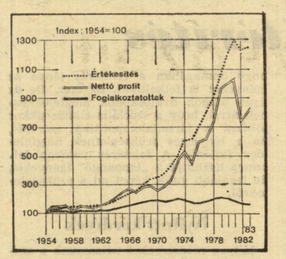
A lista vezetője változatlanul az Exxon, de a General Motors-szal szembeni előnye tovább csökkent. Figyelemre méltó, hogy a legnagyobb *profitot* az 500-ak klubjában az 5. helyet elfoglaló IBM érte el (5,5 milliárd dollárt), mögötte az Exxon következik közel 5 milliárddal.

Az 1982. évi listatagok közül 1983-ban 27 ipari társaság mondott búcsút az 500-ak klubjának és 130 ezer munkahely szűnt meg.

Az 500 korporáció összesített adatai alapján az egy foglalkoztatottra jutó eszközérték 70 ezer dollár, az egy foglalkoztatottra jutó értékesítés 92 ezer dollár. Az egy dollár eszközértékre jutó értékesítés 1,25 dollár.

—v—

Az 500 legnagyobb ipari részvénytársaság fő mutatói 1954—1983.

A tíz legnagyobb ipari társaság fontosabb adatai 1983-ban

Megnevezés	Értékesítés	Eszközállomány Milliárd dollár*	Profit	Foglalkoztatottak száma Ezer fő*	Sorrend** 1982	1983
Exxon	88,6	63,0	5,0	156	1	1
General Motors	74,6	45,7	3,7	691	2	2
Mobil	54,6	35,1	1,5	178	3	3
Ford Motor	44,5	23,9	1,9	380	5	4
International Business Machines	40,2	37,2	5,5	370	6	5
Texaco	40,1	27,2	1,2	55	4	6
E.I. du Pont de Nemours	35,4	24,4	1,1	159	8	7
Standard Oil (Indiana)	27,7	25,8	1,9	57	10	8
Standard Oil of California	27,3	24,0	1,6	40	7	9
General Electric	26,8	23,3	2,0	340	11	10

* Kerekített adatok
** Sorrend az értékesítés alapján
Forrás: Fortune, 1984. április 30.

KÖRKÉP

GATT-JELENTÉS

BŐVÜLŐ VILÁGKERESKEDELEM

Tavaly — 1982-höz viszonyítva — *két százalékkal* bővült a világkereskedelem — állapította meg a GATT legutóbb közzétett éves jelentése, de így is csak az 1980. évi szintet érte el. A növekedés különösen a második félévben gyorsult meg, jelentős mértékben az Egyesült Államokban bekövetkezett gazdasági megélénkülés következményeként. Erre mutat az is, hogy az egész évi árucsere-forgalmi növekménynek mintegy felét az USA-ba irányuló exporttöbblet tette ki. Ebből a kiindulási alapból értékelhető *Arthur Dunkelnek*, a GATT főtitkárának az a prognózisa, hogy — feltételezve az eddigi dinamika folytatódását — a világkereskedelem az idén 4—5 százalékkal, sőt esetleg ennél nagyobb mértékben is bővülhet. Ugyanakkor — mutatott rá a főtitkár — fennáll a veszélye annak, hogy ha az Egyesült Államokban intézkedéseikben is érvényesül az egyre erősödő protekcionista nyomás, úgy annak visszavető hatása végiggyűrűzik a világkereskedelem egész rendszerén.

SVÁJC

ÚJABB ATOMERŐMŰ

Az elmúlt napokban megkezdte próbaüzemelését Svájc legújabb, ötödik atomerőműve, amely Leibstadtnál épült 5,1 milliárd svájci frank beruházással. Az 1000 megawatt teljesítményű erőmű véglegesen októberben kapcsolódik be az ország energiaellátásába. Ezáltal a nukleáris erőművek részaránya Svájc villamosáram-termelésében az eddigi 28 százalékról csaknem *40 százalékra* emelkedik, míg a fennmaradó hányad szinte teljes egészében a vízerőművek teljesítményére jut. Az új atomerőmű építésében egyébként a svájci Brown-Boveri mellett az amerikai General Electric is részt vett.

NSZK

VILÁGPIACI POZÍCIÓ

Az elmúlt évben valamelyest javított az NSZK világpiaci pozícióján — ez tűnik ki a nyugatnémet központi bank most közzétett jelentéséből. Eszerint a 432 milliárd márkát kitevő tavalyi kivitel *11 százalékát* tette ki a világexportnak, szemben az 1982. évi 10 százalékkal. Ez, mint a jelentés megállapítja, elsősorban annak a következménye, hogy az elmúlt évben az NSZK-ban lényegesen kisebb (15 százalék) volt *a munkabérek* növekedési üteme, mint a 13 legfontosabb konkurrens országban (átlagosan 29 százalék), s ez természetszerűleg növelte a nyugatnémet áruk világpiaci versenyképességét, még a márka megerősödése mellett is.

A Bundesbank jelentése azonban arra is rámutat: nem kielégítő a nyugatnémet gazdaság külkereskedelmi teljesítménye a *legfejlettebb technológiát* képviselő ágazatokban, ideértve az adatfeldolgozást, távközlést, elektroncsöveket és tranzisztorokat, mérőműszereket, valamint a gyógyászati technológiát. Ez tűnik ki abból, hogy az NSZK e cikkekből származó kivitele 1972-ben még *26,3 százalékát* tette ki öt legfőbb versenytársa (USA, Japán, Anglia, Franciaország, Svájc) azonos jellegű exportjának, 1983-ban már csak *17 százalékát* — alapvetően Japán előretörése következtében.

Az utóbbi 8-10 évben a fejlett tőkés országokban gyakoribbá váltak a gazdasági és szociális célok közötti konfliktusok. Egyes irányzatok megkérdőjelezték a jóléti állam alapjait is — a válság egyik fő okát látva benne. Más irányzatok szerint szó sincs a „jóléti állam" lerombolásáról — de szükség van a szociális kiadások *racionalizására*. Az elmúlt évtized társadalmi gazdasági folyamatai új igényeket támasztottak a szociális ellátással szemben. Az új gazdasági feltételekhez való alkalmazkodás útjait kereső szociálpolitika mindkét irányzat hatását magán viseli — természetesen az egyes országokban eltérő arányokban.

A gyógyulás ára

Hogyan mutatkozik meg mindez a számok tükrében? Az 1960 és 1975 közötti időszakban a szociális kiadások *reáléréke* például majdnem kétszer olyan gyorsan — évi 8 százalékkal — nőtt, mint a bruttó hazai termelésé. A nyugat-európai népesség széles körű társadalombiztosítása és egészségügyi ellátása e gazdaságok dinamizmusának és versenyképességének is egyik forrása volt. A jövedelmek újraelosztásában betöltött nyilvánvaló szerepe mellett fontos piacot is jelentett a gazdaságok számára.

Legnagyobb — évi 9 százalékot is meghaladó — növekedési ütemet Japán, Kanada, Belgium, Dánia, Norvégia és Hollandia ért el. A szociális kiadások átlagos évi növekedési üteme — Új-Zéland kivételével — mindenütt meghaladta az 5 százalékot.

Jelentősen módosult a szociális kiadások *belső szerkezete*. Az egészségügy és a nyugdíjak részesedése nőtt — az oktatásé és a családi pótlóké pedig csökkent. Legszembetűnőbb az *egészségügy* arányának bővülése. Az egyre öregedő népesség pedig fokozott terheket ró az egészségügyre. Egy EGK-bizottság vizsgálata szerint pl. a 65 évnél idősebb lakosra jutó egészségügyi kiadások 3-szor, a 75 évesnél idősebb lakosra jutó kiadások pedig 5-ször olyan nagyok, mint a 15-65 év közöttiekre jutó kiadások.

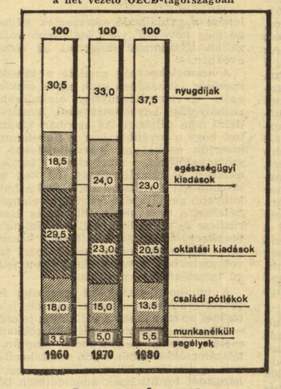
„A dehospitalizáció népszerűtlen, de aligha van más választásunk" — állapította meg az US News and World Report. Az USA-ban 1965 és 1983 között az egészségügyi kiadások 41,7 milliárdról 360 milliárd dollárra nőttek. Napjainkban több mint harminc állam csökkenti a kórházaknak nyújtott visszatérítések összegét, s korlátozta az idősek, valamint a szegény rétegek egészségügyi ellátására kidolgozott programok költségvetését.

Angliában az egészségügyi kiadások 93,6 százalékát közösségi forrásokból fedezték 1975—78 között. 1980—81-re a *személyes hozzájárulás* elérte a 20 százalékát, a következő években a kormány ezt a részesedést 25 százalékra kívánja növelni.

Az egészségügyi költségek ugyanakkor az általános árszínvonalnál általában nagyobb mértékben nőttek. Míg 1960-ban az egészségügyi kiadások egyetlen EGK-tagországban sem érték el a GDP 5 százalékát, addig 1980-ban az országok többségében már meghaladták a 8 százalékot.

A növekedés fő összetevője az *egy főre jutó juttatások reálértékének növekedése* volt. A hét vezető OECD ország adatait tekintve az egészségügyi kiadások folyó áron évi 17,1 százalékkal nőttek. Ebből 5,4 százalékot „elvitt" az árszínvonalemelkedés, további 1,35 százalékot az egészségügyi kiadások árainak az általános árszínvonalnál gyorsabb emelkedése. Így a kiadások reálértéke évente 9,6 százalékkal nőtt.

A szociális kiadások összetételének változása a hét vezető OECD-tagországban

Az aranykor vége

A hetvenes évek második felében a szociális kiadások reálértékének növekedési üteme a *felére* csökkent. A hét vezető OECD-országban 1975 és 1981 között a szociális kiadások reálértéke évi 4,2 százalékkal nőtt — szemben a megelőző időszak — százalékos növekedésével. A legnagyobb mértékű visszaesés USA, NSZK, Kanada, Ausztrália és Hollandia esetében figyelhető meg.

A legtöbb OECD-tagországban azonban a szociális kiadások növekedési üteme továbbra is *meghaladta* a GDP növekedési ütemét. A kivételt az USA, NSZK, Kanada, Görögország és Hollandia jelenti. Így a szociális kiadások részesedése a GDP-ből — a válság ellenére — tovább nőtt: a hét vezető OECD-ország általában 22 százalékról 24 százalékra, de az NSZK-ban, Hollandiában, Belgiumban, Svédországban a 30 százalékot is meghaladta.

Módosult a szociális kiadások belső szerkezete is. Megállt az egészségügy arányának növekedése, míg a *nyugdíjak* és a *munkanélküli segélyek* részaránya tovább emelkedett.

A szociálpolitikában az egyes országokat tekintve jelentős változások figyelhetők meg.

Az *USA-ban* a fegyverkezés finanszírozása a szociális programok helyett egyben sajátos „területfejlesztési politikát" is jelent. A szociálpolitika haszonélvezői ugyanis elsősorban az északkeleti iparvárosok lakói, míg a katonai-ipari komplexum zöme nyugaton és délen található. A fegyverkezés mellékhatásaként azonban a nyugdíjak növekedése is jelentkezik — mivel a nyugdíjak legdinamikusabban a hadseregben nőnek. 1979-ben az egykori katonák 2,9 milliárd dollár nyugdíjat kaptak, 1982-re ez az összeg a szociális kiadásoknak csak csekély mérsékelt növekedését eredményezte.

Franciaország az egyetlen, ahol a szociális kiadások bővülése változatlan ütemű, de pl. Japánban, Ausztriában és Új-Zélandban is csak mérsékelt volt a növekedési ütemük csökkenése. Ez Japánban és Új-Zélandban a nyugdíjrendszer kiterjesztésének, Ausztriában pedig annak a következménye, hogy a nyugdíjak aránya az átlagosnál lényegesen nagyobb a szociális kiadásokban.

Prognózisok

Az OECD-országokban a következő években kívánatosnak tartanák, hogy a szociális kiadások a GDP-vel *azonos ütemben* növekedjenek. Ennek feltételei a demográfiai változások mellett, hogy az oktatásban és az egészségügyben a költségek növekedése az általános inflációt szintjét maximum egy százalékkal haladják meg, és a szociális programokat tovább ne terjesszék ki. Egy OECD-tanulmány *két „előrejelzést* is készített: Az „optimista" variáns azzal számol, hogy 1982 és 1990 között a hét vezető OECD-országban a GDP évi növekedési üteme 3,7 százalék a szociális kiadásoké pedig 3,2 százalék lesz. A „pesszimista variáns" a GDP 2,8, a szociális kiadások pedig 2,3 százalékos növekedésével számol.

Hosszabb távon a társadalom további *elöregedése* jelenti a fő kihívást. Ez nem csupán a nyugdíjak magas összegét követeli meg, de — mint már utaltunk rá — szignifikáns a kapcsolat a kor és az egészségügyi ellátás igénybevétele között, s a nők munkába állása miatt az idős korúak ellátása fokozottan az államra hárul.

A hetvenes évek elején nagyszabású tervekben fogalmazták meg: hogyan kellene megváltoztatni az egészségügy belső tevékenység-strukturáját, hogy sikeresebben szembeszálljanak a gazdasági fejlődésnek a természeti környezetre és az emberek életmódjára gyakorolt egyre károsabb hatásaival szemben. Ez elsősorban a rák, a szív- és keringési betegségek és az elmebetegségek elleni fokozott harcot jelentette. E korábbi tervek ismeretében az egészségügy területén mélyül a szakadék a hosszú távú társadalmi érdek és a rövid távú gazdasági lehetőségek között.

Orosz Éva

A „jóléti államok" gondjai

Spekuláció a nyugdíjalapokkal

A „butikokat", a kisvállalkozásokat kedvelik mostanában az amerikai nyugdíjalapok gazdái. Követik ők is a divatot, persze nem a szép ruhákért keresik fel ezeket a kis üzleteket, hanem, hogy a vállalatoknál a tagok befizetéseiből képződő összegeket a pénzpiacon helyezzék el. *Államkötvényeket, részvényeket*, s persze *ingatlanokat* vásárolnak, de hogy mibe érdemes feketelniük a vagyonukat, azt megkérdezik a szakértőktől.

Az Egyesült Államokban felhalmozódott nyugdíjalapoknak az értéke 900 milliárd dollár, s ez olyan hatalmas összeg hogy immár a cégek és a pénzintézetek érdeklődését is felkeltette. Elmúltak azok az idők, amidőn a gyárak, az intézmények és az irodák vezetői rábízták valamelyik kereskedelmi bankra vagy biztosító társaságra a nyugdíjakat, aztán meg is feledkeztek róluk.

A bankok és a biztosítók pedig versenytársakra leltek az új „butikokban", vagyis azokban a kisvállalkozásokban, amelyek arra *szakosodtak*, hogy a nyugdíjbefektetőknek adjanak tanácsot, illetve kezeljék az alapokat. A jutalék, amelyért a munkát elvégzik, általában a vagyon fél-egy százaléka. Tehát összességében csaknem kilenc milliárdot üzletért vetélkednek, ebből a jókora tortából szeretnének minél nagyobb szeletet kihasítani maguknak.

Felmérések szerint az Egyesült Államokban *hétezer* ilyen menedzser működik, s 1980 óta 1200 új cég jegyeztette be magát. A nyugdíjalapok tulajdonosai meg azért választják a „butikokat", mert ők sokkal jobb eredményeket mutatnak fől, az általuk elhelyezett pénz gyorsabban hoz hasznot. Kevesen dolgoznak a kis irodákban, a fölszerelés sokszor csak egy telefon vagy egy személyi számítógép. A felkészült, s önállósulni vágyó szakemberek sokszor a bankokból lépnek ki, s alakítanak társaságokat. A Morgan Guaranty például így veszítette el legügyesebb tanácsadóinak egy részét.

A bankok és a biztosítók persze érzik a veszélyt. Tudják, tetemes összegről van szó a játszmában, de úgy vélik, elveszítették a nyugdíjalapok bizalmát. Az elmúlt években ez a fajta beruházás *alacsonyabb jövedelmezőséget* kínált, mint bármilyen más pénzügyi ügylet. Ezért pártoltak át a butikokhoz a befektetők. Válaszolni akarnak azonban erre a kihívásra az óriások. Függetlenítik tanácsadóirodáikat, illetve fölvásárolják a nehézségekkel küzdő kicsiket. S remélik, hogy a mini-irodáknak előbb-utóbb befellegzik, hiszen a nyugdíjalapok, miután az 1970-es évek közepén Washington újraszabályozta tevékenységüket, mindinkább érdeklődnek a külföldi értékpapírok iránt. A kis cégek pedig nem tudják követni a nyugateurópai tőzsdék mozgását, nincs kutatócsoportjuk, amely elemezhetné a pénzpiaci irányzatokat.

Londonba, amely a legcsábítóbb az amerikai befektetők számára, eddig *tizenegy milliárd* dollárnyi nyugdíjalap ruccant át, s vett kötvényt és készpénzt. Az Egyesült Államok bankjainak a brit kirendeltségei és leányvállalatai azonban ellenőrzik ezt a vagyont, az angoloknak nem igen jut belőle. De nem is ez vonza őket. Az Egyesült Királyságban is mind többet törődnek a nyugdíjalapokkal, amelyek évente milliárdokkal bővülnek, s tavaly már meghaladták a százmilliárdot.

Most kezdik felismerni a szigetországban, hogy számos vállalatnak ez az alap a legszilárdabb bázisa. A nyugdíjtömeg ugyanis a bérköltség 18 százalékát teheti ki átlagosan. A vállalatok úgy ösztönözhetnek, ha csak egy százalékkal növelhetik a befektetett alap jövedelmezőségét, akkor 15-20 százalékkal csökkenthetik hozzájárulásukat a nyugdíjakhoz.

Nagy-Britanniában is az elmúlt évtized közepén vett lendületet az alapok befektetése, amikor a kormány feloldotta a valutakorlátozásokat. Ez idő tájt a nyugdíjak megbízottai, a trustee-k *külföldön* is szétnéztek, s főként az amerikai tőzsdéken találtak megfelelő értékpapírokat. A menedzserek, akiket a trustee-k szemelnek ki, változatlanul a kereskedelmi bankok és a biztosító társaságok közül kerülnek ki. (Utóbbiak azonban mind nagyobb részesedésről kénytelenek lemondani az előbbiek javára.) A listát a Warburg és a Schroders házak vezetők, őket a Philips and Drew tőzsdei ügynökség követi.

Megjelentek a butikok Angliában is. De igazi rivalizálásra nem kényszerítették a nagyokat, mert azok maguk is kitűnően dolgoztak a nyolcvanas években. Az elmúlt négy esztendő közül háromban kiugróan magas jövedelmezőséget könyvelhettek el a nyugdíjalapoknak, s maguk is szépen kerestek, hiszen a jutalék Londonban 0,1-0,2 százaléka a kezelt összegnek. Persze az infláció irama igencsak felaskult, s a bérek is mérsékelten növekedtek. Az elmúlt évtizedben a kötvények, a részvények és az ingatlanok hozama évente 15,8 százalékos volt, miközben a fizetések és az árak emelkedési ütemét 14,4, illetve 13,3 százalékra sikerült visszafogni.

Nem meglepő, hogy a nyugdíjalapok menedzserei *nagy befolyásra* tettek szert. A brit részvényeknek a *negyedét* tekinthetik át, így tevékenységükkel meghatározhatják a tőzsdei hangulatokat. A Philips and Drew becslése szerint az összes nyugdíjalapból 60 milliárd a magánszektoré, tizennégy a közigazgatásé, s harminc az állami vállalatoké. A magáncégek vagyonuk 62 százalékát részvényekbe fektetik, ebből 15 százalék a külföldi értékpapíroknak az aránya.

Érdekes, hogy az állami vállalatok alapjában csaknem húsz százalékot képvisel az *ingatlan*, jóval többet, mint a másik két csoportban. Ez föltehetően összefügg azzal, hogy a szakszervezetek a leglátványosabban az állami alapok trustee testületeiben vannak jelen. Ennek egyébként érződnek a *politikai hatásai* is. A szakszervezetek ugyanis a munkahelyteremtő beruházásokat szorgalmazzák, míg a vállalatoknak esetenként az tűnhet jobb megoldásnak, ha a lehető legmagasabb jövedelmezőségű pénzügyi befektetést választják. Olykor heves vitákba torkollnak ezek az ellentétek, s a brit lapok azt feszegetik: korlátozhatják-e a szakszervezetek a tagok jogát arra, hogy a pénzüket a legkedvezőbb feltételekkel helyezzék el, ha kell, a tőzsdén is. A trustee legfőbb gondja persze az, hogy válogathat, *kire bízza* a felgyülemlett pénzt. A megfelelő menedzser kiválasztását is szakosodott ügynökségek segítik, s a nyugdíjalap tulajdonosai dúskálhatnak a legkülönfélébb ajánlatokban.

Választhatnak szolid céget, amely a fix jövedelmezőségű papírokat kedveli, de kiszemelhetnek kockáztatni merő vállalkozókat is.

A nyugdíjalapok menedzselése jelentős *üzletággá* fejlődik Nagy-Britanniában és az Egyesült Államokban. A pénzintézetek és a kis irodák kíméletlenül versengenek egymással a piac minden egyes részecskéjéért. Az alapképző tagokat képviselő trustee-k pedig eldönthetik, a sok csábító ajánlat közül mire szavaznak: hazai vagy külföldi, állami vagy magánkötvényre, eurokötvényre, részvényre, ingatlanra, netán másfajta beruházásra. Akárhogy is határoznak, egy biztos, aki a pénzt kezeli, az a lehető legmagasabb jövedelmezőség elérésére törekszik, mert tudja, ha téved, helyére mások lépnek.

Beke Miklós

A Világbank kölcsönfelvételei

A Világbank hosszabb ideje aktívan bekapcsolódott a nemzetközi tőkepiaci tevékenységbe, hogy a tagállamok fejlesztési terveivel összefüggő kölcsönigényeket kielégítse. Ennek megfelelően a pénzintézet részben a hagyományos pénzpiacainak kiterjesztésére részben pedig új típusú finanszírozási technikák kidolgozására kényszerült.

Az *IMF Survey* egyik legutóbbi száma részletesen ismerteti a Világbank 1978 és 1982 közötti pénzfelvételi gyakorlatát. A pénzintézet 1978-ban alig több mint 4 milliárd dollár kölcsönt vett fel, 1982-ben pedig már több mint kétszeresét, 8,5 milliárdot, az elmúlt pénzügyi évben pedig 10,3 milliárd volt a különböző forrásokból felvételt kölcsönök összege.

A kölcsönök *valutanemek szerinti* megoszlása: 1978-ban 45 százalékban dollárban vett fel pénzt a Világbank. A következő két évben elsősorban márkában illetve jenben és svájci frankban — fix kamatozású kötvénykibocsátás formájában. 1981-től kezdődően ismét emelkedett a dollárban felvett kölcsönök aránya, s 1983-ra elérte az 53 százalékot.

A Világbank pénzpiaci műveletei között előtérbe került az ún. swap-ügylet, azaz a valuták átmeneti időre történő kicserélése. A pénzintézet jellegzetesen a „drága" dollár ellenében cserélt svájci frankot. Ennek részbeni eredményeként közel 10 százalékkal csökkentek a kölcsönfelvételekkel járó kiadások.

A Világbank *kölcsönzési stratégiájának* alapvetően négy célja van. Egyrészt megfelelő mennyiségű *pénzforrás* biztosítása a bank számára, amelynek érdekében eddig nem hozzáférhető pénzpiaci lehetőségekhez is fordul. Számos pénzpiacon ugyanis a nemzeti monetáris hatóságok a Világbankkal szemben is ugyanolyan korlátozó rendelkezéseket alkalmaznak, mint bármely egyéb hitelfelvevővel. Így pl. behatárolják a kötvények kibocsátásának gyakoriságát, nagyságát.

E célkitűzéshez kapcsolódóan a Világbank törekszik a kölcsönfelvételi költségek kiszámíthatatlanságának mérséklésére. 1982 nyaráig fix kamat mellett kölcsönzött, még hosszú lejáratú ügyletek esetében is. Így a hitelfelvevőt védte a kamatváltozásoktól. Ez az egyéni hitelfelvevőkre igaz volt, de a hitelfelvevők egészére már nem működhetett, hiszen — alapvető banki pozícijóból következően — bizonyos költségek továbbhárítására kényszerült.

A nemzetközi pénzpiaci kamathelyzet — ahol tehát a Világbank hitelfelvevőként jelentkezik — jelentősen befolyásolja a hitelnyújtásának feltételeit. Éppen ezért a forrásbővítési akcióinak diverzifikálása, bizonyos párhuzamos pénzpiaci műveletek, valamint a fix és a változó kamatozású hitelek megfelelő aránya kedvezőbb költségtényezőt eredményezhet.

A kölcsönzési stratégia fontos eleme a *kölcsönök lejáratának* átalakítása. A Világbank bizonyos értelemben közvetítőként működik — a pénzpiacról az általa felvett kölcsönöket további hitelfelvevők rendelkezésére bocsátja. Az utóbbiak számára — értheto módon — a hosszabb lejárat a kedvező, ám Világbank számára viszont saját pénzügyi helyzetének, összetételének szerkezete is fontos. Ennek összehangolására megfelelő egyensúly fenntartására kényszerült a bank hitelfelvételeinek illetve kihelyezéseinek lejárati idejét illetően.

A megoldás úgy kínálkozott, hogy a bank bár olyan feltételekkel nyújt kölcsönt, amelyek nem függetlenek saját hitelfelvételi lehetőségeitől — általános gyakorlatként azonban az általa nyújtott kölcsönöket nem vagy alig igazítja az egyes pénzpiacok feltételeihez. Ennek részbeni eredményeként a közép- és hosszú lejáratú kölcsönöket a Világbank *6-9 évre* folyósította.

(brüll)

Az árnyékgazdaság térnyerése

Minthogy az illegális munkát vállalók tevékenységük után nem fizetnek adót, s a munkáltatók sem fizetnek társadalombiztosítási hozzájárulást, az árnyékgazdaság mérése, szerepének kimutatása rendkívül nehéz. Ennek következtében az illegális munkavégzésnek a bruttó társadalmi termelésben való részesedésére vonatkozó becslések meglehetősen nagy szóródást mutatnak. A méréssel kapcsolatban azonban általánossá vált az OECD módszere, amelynek értelmében minden olyan termelést, szolgáltatást és tevékenységet figyelembe kell venni a második gazdaság „kiszámításánál", amelyet a GNP-számításnál is figyelembe vesznek.

Az egyes országok GNP-jéből az árnyékgazdaságok becsült részesedésének alsó, illetve felső határa

A „földalatti gazdaság" aránya több módszerrel is megbecsülhető. Természetesen mindegyik mérési módszer nagy hibaszázalékot rejt magában, bizonyos orientációt azonban mégis nyújt. Legyakrabban *a jövedelmeket és a kiadásokat* vetik össze társadalmi szinten, s az eltérésből — bizonyos kulcsok közbeiktatásával — következtetni lehet a fekete gazdaság méreteire. Egy másik lehetőség a munkaerő-potenciál és a demográfiai adatok közötti összefüggések vizsgálata. Olaszországban például egy adott időszak munkaerőpotenciálja és a tényleges munkavállalók között nem ritka a 100 százalékos különbség.

Bármennyire is pontatlanok a mérések, az árnyékgazdaság a fejlett tőkés államokban — s újabban a fejlődő országokban is — mind jelentősebb gazdasági tényezővé válik. A *tartósan kedvezőtlen gazdasági helyzet* ugyanis növeli az álláspontokat illegális munka iránti hajlandóságát, s egyúttal rontja az adómorált. A kedvezőtlen értékesítési lehetőségek közepette a munkaadók is szívesen alkalmazzák a nem bejelentett munkaerőket, hiszen az esetenként alacsonyabb bér, valamint a társadalombiztosítási befizetések elmaradása csökkenti az önköltséget, ezáltal pedig nő a versenyképesség.

Az árnyékgazdaság virágzását az előbbieken kívül még számos tényező segíti elő, ezek egy része viszont független az egyes országok gazdasági helyzetétől. Különösen gyorsan terjed az illegális munkavégzés azokban az országokban, amelyekben szigorú és nagy fokú az *adóztatás*. (Az előbbire példa az Egyesült Államok, az utóbbira pedig a skandináv országok.) A *hiánygazdálkodás*, a szolgáltató ágazatok elmaradása az igények mögött ugyancsak csábít a fusizásra. A magas importvámok a fekete gazdaságnak egy különleges ágazatát hívják életre, a csempészetet.

Szoros összefüggés mutatható ki az árnyékgazdaság súlya és a *munkanélküliség alakulása* között. Az általánalonok számának növekedésével emelkedik az illegálisan dolgozók száma. Ugyancsak ebbe az irányba hat a bevándorlók számának emelkedése a fejlett tőkés országokba, hiszen a vendégmunkások jelentős része a kedvezőtlen konjunktúra miatt csak az árnyékgazdaságban tudott „elhelyezkedni". Újabban a második gazdaságon belül speciális „barterügyletek" vannak kialakulóban: a résztvevők szolgáltatásért szolgáltatással fizetnek, pénzmozgás és adózás ezekben az esetekben természetesen nincs.

A terjedő fekete gazdaság nagyságáról szóló becslések szerint az illegális munkavégzés értéke a fejlődő országokban megközelíti a bruttó nemzeti termelés értékének az 50 százalékát. A fejlett tőkés államok közül a becslések felső határa az USA-ban ugyancsak meghaladja a 30 százalékot. Az NSZK esetében a felső határ 27 százalék, ugyanennyi Spanyolországban, Svédországban pedig megközelíti a 20 százalékot. A becslések listavezetője Olaszország, ahol a közgazdászok véleménye szerint a GNP mintegy 40 százalékát a „fekete ágazat" állítja elő. „Paradicsomi" állapotok uralkodnak Japánban és Svájcban, ahol az illegális munkavégzés értéke alig haladja meg a bruttó társadalmi termék 4 százalékát. Hogy nem kis összegekről van szó, azt jól mutatja a nyugatnémet gazdaságkutató intézetek óvatos becslése: számításuk szerint tavaly az NSZK-ban végzett adózatlan munka értéke megközelítette a 130 milliárd dollárt.

A fejlett tőkés államokban az árnyékgazdaság több *pozitív hatással* is jár. Mindenekelőtt enyhíti a munkanélküliek megélhetési gondjait, s egyúttal mérsékli a hivatalos munkanélküliségi ráta emelkedését. Olasz gazdasági szakemberek véleménye szerint, ha Itáliában felszámolnák az illegális munkavégzést, az állástalanok száma több millióval emelkedne. A második gazdaságban kifizetett munkadíjak *pótlólagos keresletet* támasztanak, s ezen keresztül elősegítik a konjunktúra élénkülését, a beruházási tevékenység erősödését. Kétségtelen azonban, hogy a nagy mérvű pénzkiáramlásnak inflatorikus hatása is van. Az illegális munkavégzés bizonyos fokig enyhíti a gazdasági válság kedvezőtlen társadalmi hatásait is. Egyrészről — ha nem is hivatalosan — munkaalkalmat teremt, másrészről feloldja bizonyos feszültségeket: például a mind gyakoribb kényszernyugdíjazás szülte létbizonytalanságot a fusizás ideig-óráig képes levezetni.

A tőkés kormányok a tartós válság idején többé-kevésbé szemet hunynak a fekete foglalkoztatás rohamos terjedése felett. Bár erről nem készültek hivatalos számítások, feltételezhető az engedékenység, vagy a mérsékelt szigor azzal is magyarázható, hogy az árnyékgazdaság nyújtotta *gazdasági és társadalmi haszon jóval nagyobb a kincstárak adóbevételkiesésénél*. Nem elhanyagolható kérdés persze az adó- és a munkamorálra gyakorolt hatás hosszabb távon, a „gyeplők" elengedése esetén.

Úgy tűnik, hogy az állam és a második gazdaság között a fejlett tőkés országokban amolyan *hallgatólagos egyetértés* alakult ki, legalábbis válság idején. Joggal feltételezhető azonban, hogy tartós fellendüléskor az állam már erélyesen fellép a második gazdaság visszaszorítására, a költségvetési bevételek növelése érdekében. Kérdés azonban, hogy megfékezhető-e még az illegális munkavégzés burjánzása akkor, amikor részesedése a bruttó társadalmi termékben minden korábbi elképzelést felülmúlt?

gonda—szentgáli

Anyagbeszerzők!

AZ ERŐMŰ BERUHÁZÁSI VÁLLALAT (ERBE)

megvételre kínálja

a paksi telephelyén tárolt

szénacél anyagokat:

lemezeket,

idomacélokat, csöveket,

csőidomokat és karimákat.

Az érdeklődőknek pontos kimutatást küldünk a készleteinkről.

Felvilágosítást ad Budapesten, az V., Széchenyi rkp. 3. sz. alatti ERBE székházban Horváth László (tel.: 113-492), Pakson Babics Ágnes (tel.: 06-75-18-752).

TECHMASHEXPORT

A Techmashexport Külkereskedelmi Vállalat a különböző típusú papírok és a 2520–6720 mm lapszélességű kartonok előállításához olyan

korszerű gépeket ajánl,

amelyek

- megbízhatóan üzemeltethetők
- egyszerű a vezérlésük és a karbantartásuk
- garantálják a technológiai folyamatok biztonságát
- megfelelnek a környezetvédelmi és az ergonomiai szempontoknak.

Részletes felvilágosítást ad: a

Techmashexport
Moszkva, Moszfilmovszkaja ul. 35. 117 330
Szovjetunió
Telex: 41-1228

A cellulóz- és a papíripari szakemberek figyelmébe ajánlja a vállalat, hogy a Szovjetunió Magyarországi Kereskedelmi Képviselete mellett működő kiállítóteremben, a Szovjetunió bemutatótermében

papíripari gépeket
bemutató szakkiállítást rendez
június 6-tól 15-ig

A bemutatóterem címe: Budapest XIV., Örs vezér tere.
Szívesen látjuk kiállításunkon.
Nyitva: szombat és vasárnap kivételével, mindennap 9-től 15 óráig.

FSZDV

Számítóközpontunkba,
korszerű
Siemens 7536-os és
IBM 360/40-es
számítógépek
üzemeltetéséhez
felvételre keresünk kezdő és gyakorlott
számítógép-kezelőket,
gyakorlott
software-rendszer-programozókat

Jelentkezni lehet: a
Fővárosi Számítástechnikai és Díjbeszedő Vállalat
adatfeldolgozási osztályán
Budapest V., Honvéd u. 22–24.
Telefon: 315-599.

AZ ÁRENGEDMÉNYNÉL IS TÖBBET ÉR

A BIZTONSÁG,

hogy nálunk mindig megtalálja a napi céljainak leginkább megfelelő papírárut és írószereket, és

A BŐSÉGES KÍNÁLAT,

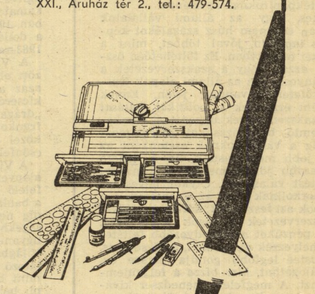
amelyből az éppen szükséges árut boltjainkban kiválaszthatja.

SZÍVESEN LÁTJUK ÖNT, AKÁR MINDENNAP!

Kérjük, keresse ki az önhöz legközelebbi ÁPISZ-bolt címét:

III., Bécsi út 88., tel.: 887-467.
IV., Tito u. 22. (a volt Rózsa utca), tel.: 695-149.
V., Alkotmány u. 19., tel.: 531-342.
VII., Damjanich u. 54., tel.: 229-042.
VIII., József krt. 11., tel.: 142-602.
VIII., Népszínház u. 33., tel.: 134-276
VIII., Baross u. 79., tel.: 136-681.
IX., Mester u. 21., tel.: 138-244.
X., Új-hegyi sétány 2., tel.: 580-069.
XI., Andor u. 2., tél.: 869-658.
XIII., Thálmann u. 65., tel.: 409-171.
XIII., Váci út 51/b., tel.: 409-232.
XIV., Thököly út 147/b., tel.: 632-171.
XIV., Mártos Flóra u. 5., tel.: 830-003.
XIX., Eötvös u. 5. sz. alatti üzletközpont, tel.: 570-680.
XX., Pesterzsébet, Vörösmarty u. 143., tel.: 479-387.
XXI., Áruház tér 2., tel.: 479-574.

TEKINTSE ÜZLETEINKET
A MUNKAHELYE
RAKTÁRBÁZISÁNAK!

ÁPISZ KERESKEDELMI VÁLLALAT

Differenciálódó ellátás – differenciáltabb térítés

A VI. ötéves tervidőszak eddigi évében *a társadalmi közfogyasztás* csak szerényen fejlődhetett. Ezért fontos a feladatok helyes *rangsorolása*, amit a tanácsok többsége jól oldott meg — állapítottak meg a Pénzügyminisztérium Ellenőrzési Főosztályának revizorai, akik 130 tanácsnál és 170 intézménynél tekintették át *a szociális ellátás pénzügyeit* és működési rendszerét.

A szociális feladatokat — a kórházi ellátás és az általános iskolai program mellett — a legfontosabbak közé sorolták. Az intézményhálózat bővítésére 1981—83-ra 1,2 milliárd forintot irányoztak elő, fenntartásra, működtetésre pedig több mint 10 milliárd forintot fordítottak. A pénzügyi források feszültségeit a tanácsok igyekeztek valamilyen módon ellensúlyozni — pl. a beruházási pénzeszközök kímélése érdekében szociális célokra alakítottak át használatlan épületeket (bölcsődéket, diákotthonokat stb.). A *szociális otthoni férőhelyek* száma országosan harmincötezerre nőtt, öregek napközi otthonából már megközelítőleg ezer működik, tanácsi csecsemőotthonokban közel ötezer, egészségügyi gyermekotthonokban négyezer gyermek gondozására van lehetőség. De nemcsak az intézményhálózat bővült; rendszeresen *ötvenezren kapnak szociális segélyt*, s rendkívüli segélyt évente több mint kétszázezer esetben folyósítottak a tanácsok; mintegy negyvenezren részesültek házi szociális gondozásban.

Társadalmi összefogás

Az ellátás teljes rendszerét alakító társadalmi erőfeszítések az elmúlt években egyre több pontos és változatos formákban kapcsolódtak a tanácsi ellátási rendszerhez. Különösen a társadalmi és tömegszervezetek — így a Hazafias Népfront és a Vöröskereszt is — vállalták a lakosság mozgósítását. Egyes szociális ellátási feladatok ellátásában részt vállaltak az egyházi intézmények is.

Egy-egy szociális feladat megvalósításához a gazdálkodó szervek és a lakosság egy része *pénzzel, természetbeni szolgáltatással, társadalmi munkával* járult hozzá. Néhány példa: Bács megyében az 1983-ban a lakosság és a különböző szervek 30 millió forintot ajánlottak fel a szociális ellátás céljaira. A barcsi egészségügyi othonra 5,5 millió forint gyűlt össze közadakozásból. Hajdú megyében szinte teljesen társadalmi adományokból rendezték be az öregek napközi otthonait.

A szociális ellátás iránti *igények* az utóbbi években erősen *differenciálódtak*. Ehhez alkalmazkodva az ellátási rendszer *új formákkal* gazdagodott. Például az öregek napközi otthona. Új forma a tervekben szereplő ún. gondozó ház, amely a fekvőbeteg-ellátó intézményekből kikerülők utógondozását vállalja majd. Egyre gyakrabban vetődik fel, hogy a kisvállalkozások miként javíthatnák a szociális ellátást, (például szociális kifőzdék létesítésével, esetleg házhoz szállítással).

A hatékonyabb gazdálkodás igénye szükségessé tette az intézményhálózat belső szerkezeti átalakítását is. Az elmúlt években döntően két irányban történtek változások: egyrészt szakmai, illetve gazdasági integráció zajlott le; másrészt megindult az intézmények „profiljának" tisztítása, azaz a *szakosítás*. Ezzel is a feladatok költségérzékenyebb teljesítése valósul meg.

Kényszerhelyettesítés

Az említett vizsgálat azt is megállapította, hogy az intézményhálózat gazdálkodása javult. A pénzügyminisztériumi vizsgálat azonban néhány kedvezőtlen jelenséget is feltárt. Így például egyes tanácsok nem tudták összehangolni a munkát. (Az adott cél megvalósításához szükséges, pénz már összegyűlt, de annak felhasználását még nem készítették elő. Vagy a beruházási, amelyre társadalmi felajánlások érkeztek, késve, vagy a meghirdetett céltól eltérően indították.) A segélyeket nem egy helyen *mechanikusan*, a körülmények mérlegelése nélkül, vagy az év végén kampányszerűen folyósították. Sőt, arra is akadt példa — Bács megyében —, hogy a keretek egy részének felosztásánál nem a szociálpolitikai szempontok voltak az elsődlegesek.

A szociális jellegű beruházásokat gyakran az *átgondolatlan döntések* és a *hibás előkészítés* hátráltatta. Pest megyében a beruházások telepítése körüli bizonytalanságok miatt milliós veszteségek keletkeztek.

Az ellátási rendszerek fejlesztése négy, egymással összefüggő kérdést vet fel. Hogyan lehetne megteremteni az ellátási rendszer jobb *információs bázisát?* Érdekes módon e munkában bizonyos viszszafogottság is tapasztalható, mondván, hogy önmagában a felmérés ténye az igényeket is felkeltheti. Ez igaz. De az ilyen alapon óvatoskodók megfeledkeznek arról, hogy a szociális ellátás akkor töltheti be társadalompolitikai szerepét, ha a tényleges szükségletnek megfelelően fejlődik. A felmérés valóban felszínre hozhatja a „lappangó" igényeket, de legalább valós képet ad a szükségletekről.

Nyitott kérdések

Milyen módszereket válasszunk a szociális intézmények közötti *átfedések kiküszöbölésére?* A szakosítással és a szakmai integrációval az intézményhálózat struktúrájának változása jó úton halad, de még mindig általános jelenség a *kényszerhelyettesítés*. Emiatt például a szociális otthonok nem tudják a kórházaktól, vagy az egészségügyi gyermekotthonoktól átvenni a gondozottakat, azaz a gyermekotthon koron túl is folytatja a gondozást, illetve fekvőbetegágyakat foglalnak el a szociális gondozásra szoruló személyek. Márpedig egy kórházi ágy fenntartása átlagosan két és félszer drágább, mint a szociális otthon egy-egy férőhelye. A helyzet tehát az, hogy a *költségesebb megoldás helyettesíti az olcsóbbat.*

Hogyan javíthatók a szociális intézményekben *az elhelyezés feltételei?* A szociális intézmények építészeti adottságai kedvezőtlenek, hiszen többségük más célokra készült épületekben (régi kastélyokban, műemlékekben, illetve lakóházakban) működik, s a régi épületek zöme leromlott állapotban van. Az átlagos színvonal nem is nagyon javult az elmúlt években, mert a belépő intézmények is többnyire átalakított épületekben működnek, viszonylag kevés volt az új beruházás. Emiatt az elhelyezés színvonalában óriásiak a különbségek.

Mivel új beruházásokkal a közeljövőben is csak szerény mértékben lehet számolni, a körülményeket szervezettebb állagmegóvással, illetve egyéb — különösebb anyagi ráfordításokat nem igénylő — módon kell javítani.

Mennyiben kérjük számon és *hogyan fogalmazzuk* meg a szociális ellátásban *a gazdaságosság követelményét?* Természetesen, mivel a társadalom segítségére erősen rászoruló állampolgárok ellátásáról van szó, helytelen lenne ezt a támogatást csak gazdaságossági mérce alapján megítélni. Vannak azonban az ellátási rendszerben a hatékonyság értelmezésének jól körülhatárolható részei.

Egyértelműen ilyen az alapfeladatokhoz kapcsolódó gazdasági-műszaki ellátás, ahol a gazdaságosság viszonylag jól mérhető és befolyásolható. De ezen túlmenően nem lenne „eretnekség" azokat a különbségeket gazdaságilag is jobban kifejezni, amelyek *az igénybevehető ellátás színvonalában*, illetve az *igénybevevők anyagi helyzetében vannak*. Természetesen az intézményhálózatnak — a feladatok jellegéből következően — a kiadásai lényegesen nagyobbak, mint saját bevételei (egyébként épp a szociális jelleg szenvedne csorbát), de az „ollő" helyenként túlzott.

A kiadások és saját bevételek társadalompolitikailag is elfogadható *közelítésére* több megoldás kínálkozik. Térjünk vissza a szociális otthonokhoz! Elhelyezési feltételeik különbségeit már vázoltuk. Kérdés, hogyan lehetne-e ezt kifejezni a térítési díjakban is. Vagyis, azonos jövedelmi helyzet esetén magasabb térítést fizessen az, aki egy- vagy kétágyas szobában, jó körülmények között kap ellátást, mint az, aki huszadmagával él egy nehezen fűthető helyiségben. (Persze ennek bevezetéséhez egyéb feltételek is szükségesek lennének — pl. a beutalási rendszer kiigazítása, az otthonok kategorizálása stb.).

A kiadások és a bevételek közelítése

A szociális otthonoknál maradva: a gondozottak *nyugdíjuk alapján fizetnek térítést.* Ennek mértéke változik, de csak 2500 forint nyugdíjig, afelett már nem. Az otthonok lakói közül egyre többen rendelkeznek ennél több nyugdíjjal, s az alacsony szinten záruló differenciálódás feszültségeket okoz, mert éppen a jobb jövedelmi helyzetben levőket kevésbé érinti. Ez felveti a *térítési díjak* további differenciálásának szükségességét.

A módosításnál a vázoltakon kívül más tényezőket is figyelembe lehetne venni, így pl. a nyújtott szolgáltatás önköltségi szintjét, vagy legalábbis annak egyes elemeit (például az élelmezési költséget.)

A jövőben, úgy tűnik nemcsak a kényszerűen kialakult feltételekben nőnek a különbségek, hanem a növekvő igények miatt is differenciálódhat az ellátás. Ezeknek az igényeknek új, korszerűbb formák kialakításával lehet megfelelni. Kézenfekvő, hogy a magasabb szintű ellátást igénylők (illetve környezetük) vállaljanak nagyobb részt az anyagi terhekből is. Természetes, hogy a valaki majd egy gondozóházat, vagy emelt szinten ellátást nyújtó otthont kíván igénybe venni, akkor ennek költségeiből többet viseljen, mint az, aki csak az alapvető formák valamelyikéből kap ellátást.

Printz János

TERMELÉKENYSÉG ÉS LÉTSZÁM

Ha csökken, miért növekszik?

Közhely, hogy a gazdaságirányítási rendszer és a szabályozók nem kényszerítenek hatékony munkaerő-gazdálkodásra. A vállalatok többsége a gazdálkodás eredményétől függetlenül a termelés stagnálása vagy visszaesése közben sem csökkenti a foglalkoztatottak számát.

A termelékenység tartósan csökkent 1982-ben 1981-hez és 1981-ben 1980-hoz viszonyítva — 107 vállalatnál, illetve szövetkezetnél, amiből 46 ipari, 13 építőipari egység. (Tartós a tendencia akkor, ha egy-egy gazdálkodó szervezetnél két egymás utáni évben tapasztalható.) Az iparban 19 könnyűipari, 9 gépipari, 5 élelmiszeripari, 3-3 kohászati, vegyipari és egyéb ipari, 2 építőanyag-ipari ágazatba tartozó gazdálkodó szervezetnél csökkent az egy fő képzett létszámra jutó mérleg szerinti hozzáadott érték alapján számított termelékenység a vizsgált években. A könnyűipari szervezetek több mint fele textilruházat-ipari szövetkezet. Az építőiparban többségében a magasépítőipari gazdálkodó szervezetek termelékenysége csökkent több éven át. A tartósan csökkenő termelésnövekedésű ipari és építőipari szervezetek közül 35-nél a vizsgált évek mindegyikében csökkenő létszám mellett, 14-nél egyik évben még növekvő, vagy *stagnáló* létszám mellett, és 10-nél pedig mindkét évben *növekvő létszám mellett csökkent a termelékenység.*

A számítások során külön is vizsgáltuk az 1982. évi termelékenység alakulását 1980-hoz viszonyítva. Így a tartós termelékenységcsökkenést mutató gazdálkodó szervezetek köre jelentősen bővült: a 366 gazdálkodó szervezet, könnyűipari, építőipari kivitelező, gépipari, élelmiszeripari vállalat. Ez esetben is érvényes, hogy tartós termelékenységcsökkenés elsősorban a gazdálkodó szervezetek többsége még növekvő vagy legfeljebb változatlan létszámmal dolgozott az elmúlt években.

A termelékenység emelése a jövedelmezőség javításának csak egyik eszköze, ezért a termelékenység alakulásához szabályozási követelményeket hozzárendelni nem célszerű. Az azonban kívánatos, hogy a továbbiakban is figyelemmel kísérjük azokat az iparvállalatokat és szövetkezeteket, amelyeknél tartósan csökken a termelékenység. Ki kell választani azt a vállalati kört, ahol a hatékonyabb gazdálkodás érdekében elengedhetetlen a munkaerő-felhasználás összerűsítése és ösztönözni kell e vállalatokat *munkaerő-racionalizálási tervek* készítésére. Kívánatos lenne, ha az ipari szövetkezetekben is végeznének ilyen jellegű tartalékfeltáró munkát.

A munkaerő-tartalékok gyorsabb feltárása érdekében a bérszabályozás lehetőséget ad arra, hogy a vállalatok jelentős — 3%-nál nagyobb — létszámcsökkenés esetén, egyedi megállapodás alapján, a létszámcsökkenésből eredő megtakarításnak az általános 30 százaléknál *nagyobb hányadát* fordíthassák adómentesen bérszínvonaluk emelésére, vagyis a megmaradó létszám erőteljesebb anyagi ösztönzésére, ha közben a teljesítményük (a hozzáadott érték) nem csökken.

A vállalati munka- és üzemszervezési tevékenység színvonala, hatékonysága messze elmarad a kívánatostól és a lehetőségektől. A gazdálkodó egységek jelentős része azonban még gazdálkodási nehézségek, illetve súlyos munkaerőhiány esetén sem teszi meg a szükséges racionalizálási intézkedéseket, pedig jobb szervezéssel, a meglevő munkaerő-állomány ésszerűbb felhasználásával, a kooperáció szélesítésével, a gazdaságtalan tevékenységek korlátozásával a hatékonyság lényegesen javítható lenne.

A foglalkoztatás hatékonyságának javításához hozzájárulhat *a 40 órás munkahét bevezetése* is azáltal, hogy a munkaidő-csökkentés lehetőségének kilátásba helyezése a belső létszámtartalékok feltárására, a veszteségidők csökkentésére, az egy órára jutó termelés jelentős növelésére ösztönzi a vállalatokat és a szövetkezeteket.

Munkaerő-tartalékokra nemcsak a termelékenység alakulásából, hanem színvonalából is következtetni lehet. A vállalatok által végzett nemzetközi összehasonlítások ma is azt mutatják, hogy az élőmunka termelékenysége többnyire *elmarad a külföldi versenytársak termelékenységétől.* Ez még akkor is tarthatatlan, ha figyelembe vesszük a nagyon is eltérő színvonalú gépesítést. Feltétlenül szükséges, hogy az összehasonlítható nemzetközi és hazai adatokat a vállalatok termelékenységi színvonaluk értékelésekor kellő mérlegelés alapján vegyék figyelembe, és használják fel tevékenységük racionalizálása során.

A munkaerő *hatékony foglalkoztatását* szolgálná, ha a vállalatok az általuk hosszabb ideig hatékonyan nem foglalkoztatható dolgozóikat a munkaügyi irányító szervezetek segítségével *átcsoportosítanák* vállalaton kívüli, létszámhiánnyal küzdő területekre. Az *átképzési támogatás* igénybevételével jelentős termelékenységi tartalék kihasználását eredményezné a vállalaton belüli munkaerő-átcsoportosítás meggyorsítása, valamint az időlegesen hatékonyan nem foglalkoztatható és így felszaduló munkaerő más vállalatokhoz történő *ideiglenes kölcsönadása* is.

A jelenlegi munkaügyi eszközök is alkalmasak arra, hogy hozzájáruljanak a hatékony vállalati gazdálkodáshoz, a termelékenység növeléséhez. A vállalatoknak és a szövetkezeteknek azonban a mainál rugalmasabban, ésszerűbben kellene ezeket az eszközöket alkalmazni. Igaz, a gazdálkodás hatékonyságának növelése, a külgazdasági egyensúly gyors ütemű javítása érdekében a kormányzati szervek intézkedéseket dolgoztak ki a tartósan alacsony hatékonyságú gazdálkodó szervezetek helyzetének megváltoztatására. De ez önmagában *kevés.* Egyre sürgetőbbé válik a gazdálkodási, vezetési, szervezési hiányosságok miatt romló hatékonyságú tevékenységek felszámolása. A gazdaságirányításnak olyan intézkedéseket kell hoznia, amelyek e vállalati körben is kikényszerítik — mégpedig gazdasági eszközökkel — a hatékonyság érdemi javítását, illetve a hatékonnyá nem tehető tevékenység visszaszorítását.

Széles Katalin

Adatok a világ gépkocsiparáról

Összesen 331 millió személygépkocsi és 92 millió haszonjármű szerepelt a világ országainak gépkocsi-nyilvántartásában 1981-ben, jelenti az Amerikai Egyesült Államok Gépkocsi Gyártók Szövetségének most megjelent tájékoztatója (World Motor Vehicle Data).

A gépkocsigyártás adatai a fontosabb gyártó országokban (1982-ben, ezer darabban)

	Személy-autó	Teherautó és autóbusz	Összesen
Japán	6 881,6	3 850,2	10 731,8
USA	5 073,5	1 912,1	6 985,6
NSZK	3 761,4*	301,3	4 062,7
Szovjetunió**	1 307,0	865,7	2 172,7
Olaszország	1 297,4	155,7	1 453,1
Kanada	807,6	468,8	1 276,4
Nagy-Britannia	887,7	268,8	1 156,5
Spanyolország	927,5	142,0	1 069,5

* 273,8 ezer mikrobusz gyártását is tartalmazza

** A Szovjetunió Központi Statisztikai Hivatalának adata

Az Egyesült Államok vezető szerepét már Japán vette át, s ebben az utóbbi exportorientációs fejlesztéspolitikája nagy szerepet játszott. Japán, gépkocsi-termelésének ugyanis mintegy a felét exportálja, míg az amerikai termelésnek csak mintegy a 7 százaléka kerül kivitelre. Még kell jegyezni, hogy az amerikai gépkocsigyártó társaságok külföldi leányvállalatai jelentős termelési kapacitással rendelkeznek. Így például a General Motors termelésének mintegy a harmad részét, a Ford Motor termelésének több mint a felét külföldi érdekeltségeik adják.

Részesedés a világ gépkocsitermelésében (százalék)

	Személyautó		Haszonjármű	
	1960	1982	1960	1982
Egyesült Államok	52,4	18,6	37,4	20,8
Japán	1,3	25,3	9,8	42,0

A világ gépkocsipiacán erőteljes a verseny a minél nagyobb részesedés megszerzéséért. Erre utalnak az alábbi adatok.

Az importált gépkocsik az újonnan nyilvántartásba vett gépkocsik százalékában

Ország	1972	1982
Amerikai Egyesült Államok	14,6	29,6
Franciaország	20,6	30,6
Japán	0,9	1,2
NSZK	26,2	24,9
Nagy-Britannia	23,5	57,7
Olaszország	26,8	40,7

A piaci részesedési adatokból is kitűnik, hogy a tőkés világ gépkocsipiacait elsősorban a japán gépkocsik árasztották el. Erre utal egyébként, hogy az osztrák gépkocsipiac 26, a norvég piac 37, a holland piac 22, az angol piac 11, az amerikai piac 22, és az ausztráliai piac 47 százalékát a japán gépkocsik uralják. A japán jelenlét a francia és az olasz piacon jelentéktelen, az NSZK autópiacán részesedése mintegy 10 százalék.

A világ regisztrált gépkocsijainak 36—37 százaléka az Egyesült Államokban van. Az országok és földrészek gépkocsi-ellátottságában számottevőek a különbségek.

Gépkocsisűrűség a világ főbb régióiban az egy gépkocsira* jutó lakosság száma alapján 1981

	Fő/gépkocsi
Afrika	51,0
Ázsia	30,0
Észak és Közép-Amerika	2,0
Dél-Amerika	13,0
Európa**	4,9
Óceánia	2,4
A világ összesen	10,0

* A nyilvántartásba vett személygépkocsik és haszonjárművek együtt

** Magyarország megfelelő adata 8,0

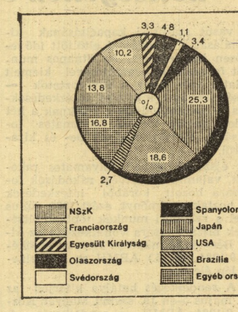
A nyilvántartásba vett összes gépkocsira jutó lakosok száma kiemelkedően alacsony az Egyesült Államokban (1,4), Kanadában (1,7), Ausztráliában (1,9), Új-Zélandon (1,9), Kuvaitban (2,5), Franciaországban (2,4), az NSZK-ban (2,4), Svájcban (2,4), Svédországban (2,6), Belgiumban (2,7), Olaszországban (2,8) és Japánban (2,9).

A 10 legnagyobb gépkocsigyártó társaság termelése 1982

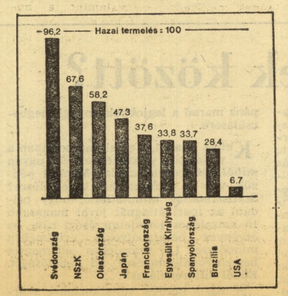
A társaság neve	A gyártás millió darabban*
General Motors — USA	6,2
Ford Motor — USA	4,0
Toyota — Japán	3,1
Nissan — Japán	2,5
Renault — Franciaország	2,1
Volkswagen — NSZK	2,1
Peugeot — Franciaország	1,7
Fiat — Olaszország	1,6
Toyo Kogyo — Japán	1,1
Chrysler — USA	1,0

* A felsorolt ipari társaságok külföldi leányvállalatainak és érdekeltségeinek összes (személygépkocsi és haszonjármű) gépkocsitermelésével együtt.

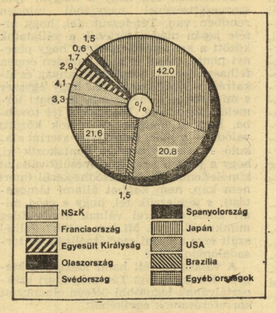
A főbb gépkocsigyártó országok részesedése a világ személygépkocsi-gyártásában, százalék, 1982

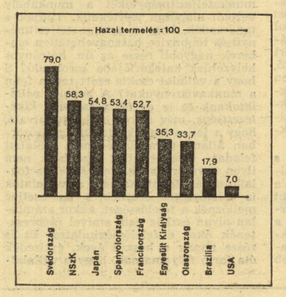

A személygépkocsi-export részesedése a hazai termelés százalékában, 1982

A főbb haszonjárműgyártó országok részesedése a világ haszonjárműgyártásában, százalék, 1982

A haszonjárműexport részesedése a hazai termelés százalékában, 1982

Szerkezeti átalakulás és vállalatszervezet

A kis, a közepes és a nagy méretű vállalatok nemzetgazdasági súlya, egymáshoz viszonyított aránya, a szerkezetváltásban elfoglalt szerepe időről időre változik. Egy-egy ország számára a célszerű vállalati méretek, vállalatszerkezet több tényezőtől, így a szerkezeti átalakulás ütemétől, a műszaki fejlesztés jellegétől, a világgazdasági környezet alakulásától, a kereslet differenciálódásától, a követett gazdaságpolitikától stb. függ.

Új munkahelyek teremtése

Az utóbbi több mint két évtizedben általános irányzat volt minden fejlett tőkésországban a *szolgáltató szféra* előretörése és túlsúlyra jutása mind a GDP-ben, mind a foglalkoztatottságban. Ez a folyamat először az USA-ban bontakozott ki. Ütemét jól érzékelteti, hogy az 1935 óta létrejött mintegy 30 millió új munkahely döntő hányada a szolgáltatói szektorra jutott. A munkaigényes szolgáltatói szféra foglalkoztatja jelenleg az aktív munkaerő mintegy *70 százalékát*. Manapság a munkaerő 20 százaléka dolgozik a feldolgozóiparban, ennek csak fele a közvetlen termelésben, a többi feldolgozóipari foglalkoztatott könyvelő, jogász, titkárnő, kutató stb.

Az NSZK-ban a szolgáltatói szféra térhódítása lassúbb volt, mint az USA-ban, az aktív népességnek csak 56-58 százaléka jut a szolgáltatói szférára. Az NSZK nemzetközi összehasonlításban még ma is „túliparosodottnak" számít, az ipar GDP-hez viszonyított aránya a *legnagyobb* (52 százalék volt 1980-ban) a fejlett tőkés országcsoporton belül. A közvetlen termelésben foglalkoztatottak aránya 1970 és 1980 között 33-ról 25 százalékra csökkent.

A hatvanas-hetvenes évtizedben a szolgáltatói szféra bővülése az oktatásszakképzés, az egészségügyi ellátás, a különféle egyéb közszolgáltatások, állami bürokrácia kiterjeszkedéséből, a pénzügyi stb. szolgáltatások fejlesztéséből táplálkozott. A hetvenes évek végén, a nyolcvanas évek elején az USA-ban a *mikroelektronika* terjedéséhez, az információk összegyűjtéséhez, feldolgozásához, tárolásához, továbbításához, a programozáshoz, számítógépes könyveléshez, műszaki tanácsadáshoz kapcsolódó szolgáltatások átlagosnál dinamikusabb bővülése figyelhető meg.

Az NSZK-ban a hetvenes években szintén majdnem kizárólag a szolgáltatói szférában jöttek létre *új munkahelyek*, a járműipar és az optikai-finommechanikai ipar kivételével az iparban mindenütt csökkent a munkahelyek száma. A szolgáltatói szféra lassabban fejlődött az NSZK-ban, mint az USA-ban. A nyugatnémet szolgáltatói szférán belül a legnagyobb mértékű expanzió nem a mikroelektronikához kapcsolódó területeken ment végbe, hanem az állami hivatalok, közigazgatás és a magánszolgáltatások körében. E strukturális változások nem hagyták érintetlenül a szervezeti rendszert sem.

Felezési idő

A szolgáltatások decentralizált jellege, igen sok szolgáltatástípus egyedi volta miatt a szolgáltatói szektorban hagyományosan a specializált *kisvállalatok* nagy száma figyelhető meg. A nagyobb szolgáltatói vállalatok, így például az utazási irodák és a decentralizált jelleg miatt sok kis kirendeltséggel rendelkeznek. Az utóbbi években a szolgáltatások specializáltsága azáltal is bővült, hogy a mikroelektronika felhasználásán alapuló szolgáltatásokat az USA-ban egyre inkább a korábban említett területekre szakosodott cégek végzik. Ezáltal számottevően javították a megrendelő vállalatok működési hatékonyságát is. A számítástechnikával összefüggő szolgáltatás-transzfer terjedése, a felhasználói szükségletek heterogén jellege és differenciálódása ugyanakkor a gyártó ágazatoknak és vállalatoknak is kedvez, mivel az elektronikai termékek piacát is tágítja.

Az elektronikához kapcsolódó szolgáltatások dinamikus növekedése nem független attól a ténytől, hogy a szolgáltatások úgynevezett *felezési ideje* is csökken, azaz az az idő, amely alatt egy termék vagy szolgáltatás értéke a felére csökken. A „felezési idő" nem egyforma az egyes ágazatokban. Így például a hosszabb megtérülési idejű vasút, közúti járműgyártás, vasúti gördülőanyag-gyártó ipar, a kohóipar stb., hosszabb idő, 5—15 év alatt amortizálódik, míg az idézett szerző megfigyelései szerint a számítógépprogramok, software-k felezési ideje jelenleg átlagosan 18 hónap. A gazdasági fejlődés fő irányzatának — legalábbis az élvonalbeli területek nem jelentéktelen részében — az erős versenytől korántsem függetlenül, a gyorsabb körforgás, gyorsabb termék- és szolgáltatáscserélődés, a kisebb „felezési idő" tekinthető.

Arra vonatkozóan nincsenek konkrét adatok, hogy e szerkezeti változásoknak hány kis szolgáltatói vállalat és mennyi munkahely létrejötte tulajdonítható az USA-ban. Figyelmet érdemel azonban, hogy reprezentatív vizsgálatok szerint az új munkahelyek nagyobb hányada jut *kisvállalatokra*, mint amekkora a kisvállalatok nemzetgazdasági súlya. Az amerikai gazdaság szerkezetátalakulásának gyorsulását jelzi az is, hogy amíg 1965-ben 200 ezer, addig 1975-ben 300 ezer, 1981-ben 600 ezer újonnan alapított vállalatot regisztráltak. A vállalatalapítások jelentőségét mutatja, hogy a hetvenes években az USA-ban létrehozott 20 millió új munkahely 80 százaléka 5 évnél nem régibb vállalatokra jutott.

Kölcsönhatások

Az NSZK-ban 1970 és 1979 között évente átlagosan 150 ezer új vállalat alapítására és 155 ezer vállalat megszűnésére került sor (a mezőgazdaság nélkül), az ipari és a szolgáltatói vállalatok száma így az 1970. évi 1790 ezerről 1980-ban 1740 ezerre csökkent. Ezek a számok arra utalnak, hogy sok újonnan alapított vállalat nem volt képes megbirkózni a kezdeti nehézségekkel, így a mérleg összességében negatív, a jelenlegi státus quo megtartása sem vált lehetővé.

Figyelmet érdemel, hogy a legtöbb vállalatalapítás olyan tradicionális területre koncentrálódik, mint a *kiskereskedelem és a vendéglátás*, ahol kisebb a kockázat. A mikroelektronika elterjedése az NSZK-ban lassúbb volt, nem vált a szolgáltatói szektor bővülésének fő hajtóerejévé. Más oldalról mutatja ezt, hogy az USA-val ellentétben az utóbbi években a végzett egyetemisták és főiskolások csökkenő hányada választott önálló foglalkozást, fogott önálló vállalatalapításba, ehelyett többségük közszolgálatba lépett, azzal, hogy akkor lép át a magánszférába, ha a közszolgálatban elzáródik a felemelkedés útja.

Összefoglaló következésként megállapítható: a műszaki fejlődés, a szerkezeti átalakulás és a szervezeti rendszer változása között meglehetősen szoros az összefüggés. A mikroelektronika elterjedése a szolgáltatói szférában is mélyreható változásokat okoz, nem feltétlenül kizárólag munkaerő-megtakarító hatása van. E változásokhoz a szervezeti rendszer, a vállalatszervezet is idomul. Ezt a gazdaságpolitikai, adóügyi stb. intézkedésekkel is elő lehet segíteni. Más oldalról tehát kedvezőbb gazdasági környezettel, vállalatalapítási lehetőségekkel, a jobb hitelfeltételekkel magyarázható, hogy a kisvállalatok az USA-ban — legalábbis a szolgáltatások terén — a szerkezeti átalakulás hordozóivá váltak. Az NSZK-ban ugyanakkor ez a funkció a többi között intézményi-adminisztratív problémák miatt, nem valósult meg.

A mikroelektronikához kapcsolódó szolgáltatástranszfer ugyan jelenleg az USA-ban van kibontakozóban, de gazdaságossági, nemzetbiztonsági okokból viszonylag gyorsan átterjedhet a megfelelő szolgáltatási — főleg hírközlési és pénzügyi — infrastruktúrával, fejlett gazdasági környezettel rendelkező kis tőkésországokra is, mint Svájc, Hollandia, Belgium, Svédország, amely országok adottságai, nemzetgazdasági dimenziói, vállalatainak méretei kedvezőek e szolgáltatások nyújtásához.

Losoncz Miklós

Az arany monetáris szerepe

A központi bankok és kormányok kezében lévő 35 ezer tonna arany a nemzetközi monetáris tartalékoknak — a jelenlegi árfolyamon — nagyjából 60 százalékát jelenti. Az ipari országokra jut a monetáris aranykészlet 85 százaléka és ettől — amint a *Problémes Economiques* írja — egyáltalán nem akarnak megválni. Aranyat vásárol sok fejlődő ország — még olyan olajtermelők is, mint Irak, Líbia és Indonézia. Az olaj árának csökkenése és sok OPEC-ország folyó fizetési mérlegének deficitje miatt e vásárlások szünetelnek ugyan, de az aranyhoz való ragaszkodás megmaradt. Eladni belőle nemigen akarnak és a fizetési nehézségekbe jutott országok inkább aranyzálog melletti kölcsönüzleteket kötnek.

Ez nem új jelenség. Olaszország, Portugália és Uruguay már az elmúlt évtized közepén *lekötötték* aranykészletük egy részét fizetési mérlegük deficitjének finanszírozására felvett kölcsöneiknél. Nagy-Britannia is ezt tette a Nemzetközi Fizetések Bankjának garanciája mellett, vagy közvetlenül a banktól felvett kölcsönei esetében az 1967. évi fontleértékelés idején.

Az aranytartalékok mobilizálásában új szakaszt jelentett az Európai Monetáris Rendszer 1978 végén történt létrehozása. Ennek keretében a tagországok arany- és dollárkészleteik 20 százalékát helyezték letétbe egy új, mesterségesen létrehozott valuta, az ECU ellenében, amit a központi bankok közötti adósságok rendezésére lehetett felhasználni. Ez fontos esemény volt az arany monetáris felhasználásának történetében a Bretto Woods-i rendszer összeomlása után.

Az arany tényleges eladása *nélküli* devizaszerzés módjai közül ma leginkább a következő formák használatosak:

— Arany-*swap ügyletek*, amilyeneket időnként főleg Dél-Afrika köt kereskedelmi bankokkal. Ezek keretében Dél-Afrika a hivatalos aranytartalék egy részét ténylegesen elszállítja az érintett kereskedelmi bankhoz; s swap-szerződés idejére — 3 vagy 6 hónap — a bankok kölcsönt nyújtanak, és az aranyat a szerződés lejártával magasabb áron adják újra el.

— *Aranykölcsönök*, melyeknél a központi bank valóban aranyat kölcsönöz valamely kereskedelmi banknak, mely az európiai kamatlábhoz hasonló kamatot fizet.

— Különféle minőségű *aranycsere*-ügyletek. Ezeket az ügyleteket a svájci és osztrák központi bank kezdte el, mikor néhány évvel ezelőtt 99,99 százalékos arányat adott el New Yorkban és ugyanakkor (valamivel olcsóbb áron) Európában gyengébb minőségű aranyat vásárolt. Azóta más országok is lebonyolítottak hasonló ügyleteket.

Az aranycsere- és aranyzálog-üzletekben jelentős szerepet vállalt a Nemzetközi Fizetések Bankja is: Jugoszláviának és Portugáliának nyújtott hiteleket a baseli intézetnél elhelyezett aranyletét-fedezet mellett, de diszkrétebb módon számos más ilyen üzlet lebonyolításában is részt vett. Larre, a bank volt vezérigazgatója szerint az aranygaranciákat az elmúlt 2 év folyamán nagymértékben felhasználták a nemzetközi adósságok refinanszírozási műveleteinél.

Az arany garanciaként történő felhasználását sok esetben korlátozza egyes jegybankoknak az a kívánsága, hogy a letétbe helyezett aranyat a hitelező bank valóban tartsa a páncélszekrényében, ne használja fel a piacon más ügyletek lebonyolítására.

Ha az aranyat a központi bankok világszerte ennyire kedvelik és egyre szélesebb körben használják fizetésimérleg-nehézségek áthidalására, vajon az arany nem válhat-e formálisan is sarkkövévé a nemzetközi valutarendszernek? Valószínűleg nem, és ennek két fő oka van. Az *első* az Egyesült Államok álláspontjával kapcsolatos. Az amerikai kincstár 8200 tonna aranytartalékával a tőkés országok közül az első a világon. Az amerikai aranybizottság 1982 márciusában elvetette az arany és a dollár közötti rögzített kapcsolat visszaállítására irányuló javaslatot. *Sprinkel* pénzügyminiszter-helyettes pedig határozottan kijelentette, hogy a Nemzetközi Valutaalap aranyaukcióinak újbóli megszervezése csökkenthetné a kincstár aranykészletének értékét és fenyegetné a dollár fedezetét.

Az arany hivatalos rehabilitására *második* akadálya, hogy a legnagyobb aranytartalékokkal rendelkező európai jegybankok nem kívánnak saját készleteikkel ügyleteket lebonyolítani, bár erre bíztatta őket *Leutwiler*, a svájci Nemzeti Bank elnöke az 1979/80-as év telén, amikor gyors ütemben emelkedtek az aranyárak. A bankok e tanácsot nem fogadták meg, valószínűleg azért, mert jól emlékeznek ugyanis az 1968-ban összeomlott ún. arany-pool-ra, melynek tanulságait főleg a nyugatnémet Bundesbank tartja emlékezetében. Már pedig ennek beleegyezése *nélkülözhetetlen* lenne ahhoz, hogy a központi bankok ismét tevékenykedjenek az aranypiacon.

— mj —

Hulladékhasznosítás Európában

Az Európai Parlament, valamint a Brüsszeli Bizottság a hulladékhasznosítás kérdésének napirendre tűzésével is érzékelteti, hogy nem lehet tovább halogatni a *közösségi szintű* stratégia kidolgozását és bevezetését. Ma a Közös Piac tagországaiban gyakorlatilag az a helyzet, hogy semmiféle központi előírás vagy javaslat nem szabályozza a másodlagos nyersanyagokkal való gazdálkodást. Pedig a nyugat-európai gazdasági integráció nem szűkölködik a hasznosításra, újrafeldolgozásra váró hulladékanyagokban.

A statisztikák tanúsága szerint a tíz tagország tavaly összesen *2,3 milliárd tonna* hulladékanyagot „termelt". Becslések szerint ez a mennyiség évente 70 millió tonnával nő, s az évtized végére megközelíti a hárommilliárd tonnát. Az évente keletkező hulladéktömegből 150 millió tonna közvetlenül az ipari termelés során keletkezik, s mintegy 30 millió tonnára becsülik a kifejezetten veszélyes, más szóval mérgező hulladékanyagok mennyiségét.

A hulladékanyagok másodlagos felhasználását a Közös Piac tagállamaiban jelenleg több tízezer cég végzi, mintegy 2-3 millió dolgozót foglalkoztatva. Számítások szerint a hulladékanyagok *ismételt felhasználását* lehetővé tevő cégek a bruttó társadalmi termelés 7 százalékát állítják elő, ez a szám tehát még a mai „szervezetlen" viszonyok között sem elhanyagolható. Franciaországban például a szakértők véleménye szerint megfelelő technika és technológia egységes alkalmazása esetén a keletkező hulladékok *70-90 százalékát* lehetne visszaáramoltatni a termelésbe. Ez amellett, hogy hozzájárulna a nemzeti jövedelem növekedéséhez, a tíz országban összesen 2 millió új munkaalkalmat is teremtene. A Közös Piac illetékes szervei egyelőre a ténymegállapításnál tartanak, de tovább nem odázzák el a döntést: a tervek szerint a Brüsszeli Bizottság az *év végéig kidolgozza* a majdan kötelező egységes hulladékhasznosítási — reciklálási politikát. Várhatóan még az évtized vége előtt megkezdődik tehát Nyugat-Európában a szervezett, egységesített másodlagos nyersanyag-feldolgozás. A gazdasági eredmények mellett az egységesítéstől azt is várják, hogy számottevően csökkenthető lesz a nyersanyag-behozatal, s az emberi környezet is tisztábbá válik.

Brüsszel nagy figyelemmel kíséri és bizonyos fokig adaptálhatónak tartja azokat az erőfeszítéseket és intézkedéseket, amelyeket *Ausztria* tesz, illetve vezet be a hulladékhegyek hasznosítására. Nyugati szomszédunk az elmúlt években korszerű „hulladékhasznosító ipart" épített ki — elsősorban a háztartási szemét hasznosítására. Ausztriában évente mintegy 1,6 millió tonna háztartási szemét keletkezik, s ennek mintegy egynegyede papír, 10-10 százaléka pedig üveg és textília.

Osztrák szakemberek véleménye szerint a keletkező háztartási hulladéknak *kétharmadát* lehetne hasznosítani, jelenleg azonban csak 14 százaléka kerül újrafeldolgozás után felhasználásra. E cselkély, de a közös piacinál még mindig magasabb részarány növelése érdekében nemrégiben hulladékhasznosítási ügynökséget hoztak létre, amelynek feladata — *magánvállalkozásokon* keresztül — a másodlagos nyersanyagok összegyűjtésének megszervezése, valamint a hulladék előkészítése a feldolgozó iparnak.

Az ügynökség, valamint a szakosodott vállalatok igen változatos módszerekkel dolgoznak. Jól működnek a *hulladékbörzék*, s a javaslatok az NSZK közvetítésével már eljutnak a közös piaci tagállamokba is. Az országhatárokat tehát ma már nem csak a keletkező hulladékok „lépik át" a külkereskedelem, valamint a szeljárás „segítségével", hanem a rendelkezésre álló hulladékfajtákról is információt kaphatnak az érdeklődők. Sikeresen szervezték meg Ausztriában a fotósokról keletkező rögzítő oldat összegyűjtését, s ebből az ezüst visszanyerését. Hasonlóan eredményes a használt gumiabroncsok begyűjtése és újrafeldolgozása. Tízezer üveggyűjtő kötenerben tavaly 32 ezer tonna üveget számoltak össze. Egész Ausztriára kiterjed a használt akkumulátorok összegyűjtése, a VOEST—Alpine új módszert dolgozott ki az akkumulátorokból még hasznosítható nehézfémek kinyerésére.

Érdemes megemlíteni, hogy a hulladékanyagok hasznosítására, újrafeldolgozására — amely környezetvédelmi okoknál fogva összeurópai érdek is — jelentős erőfeszítéseket tesznek az *európai KGST-országok* is. A nyersanyag-felhasználás ésszerűsítése ugyanis egyedül nem oldja meg az ellátási gondokat, s önmagában csak bizonyos mértékig növeli a hatékonyságot. Ezért a nyersanyagbázis további bővítésében fontos szerepet kap a másodlagos nyersanyag hasznosítása. Várható, hogy a nem távoli jövőben az európai KGST-országok reciklálás révén fedezik majd a fémipar, az üvegipar, a műszálgyártás és a gumiipar anyagigényének mintegy *40 százalékát*. A többi ágazat is a jövőben jobban kíván támaszkodni a hulladékok hasznosítására.

A hulladékok és melléktermékek hasznosításában különösen jó eredményeket ér el az *NDK*. A tervek szerint jövőre az NDK a népgazdaságilag fontos nyersanyagok 12 százalékát nyeri majd reciklálásból. Sok új visszanyerési technológiát dolgoztak ki és vezettek be a kohászatban, a cementgyártásban, valamint a vegyiparban. Országos méretekben megszervezték a háztartási szemét, a konyhai hulladékok begyűjtését és felhasználását is. A konyhai hulladékokat megfelelő kezelés után takarmányként használják fel, s ezzel jelentős takarmányimport takarítható meg. *Csehszlovákiában* nagy számban építik a szemétégetőket, amelyek a hulladékok kiválogatása mellett hőtermelési feladatokat is ellátnak. Számítások szerint a háztartási szemét elégetésével a nem termelő szféra és a lakosság teljes energiafogyasztásának 7 százalékát fedezi.

A hulladékanyagok hasznosítása a szocialista országokban is sok *új technológiát*, de elsősorban anyagi eszközöket igényel. A reciklálás „ipara" meglehetősen beruházásigényes, de igen jók a megtérülési mutatók, hiszen — a berlini másodlagos nyersanyag-gazdálkodási intézet adatai szerint — az elsődleges nyersanyagok felhasználása átlagosan kettőszer-négyszer akkora ráfordítást igényel, mint a hulladékanyagoké.

G. — Sz.

EGK

Visszatérés az alapokmányhoz!?

Ami ma a Közös Piacon folyik, az a Római Szerződés megcsúfolása — jelentette ki *Gaston Thorn* a brüsszeli bizottság elnöke. Szerinte két lehetőség kínálkozik: visszatérni a Római Szerződés elveihez, szelleméhez, vagy új szerződést kell készíteni. A tagországoknak tehát össze kellene ülni, s eldönteni: *hányan és milyen* közösségben akarnak a jövőben együttműködni?

Az EGK főbb gazdasági mutatói:

	A GDP nominális növekedése	A GDP volumen növekedése	A fogyasztói árak növekedése	Munkanélküliségi ráta
1961—1970	9,1	4,7	3,8	2,1
1971—1980	13,0	2,9	9,7	4,2
1981	8,7	—0,4	10,1	7,8
1982	9,5	0,4	8,7	9,5
1983	6,9	0,5	6,3	10,4
1984*	6,6	1,5	5,6	10,9

* Előrejelzés

Thorn évek óta hangsúlyozza, hogy „alapvető véleménykülönbségek vannak az Európai Közösség céljait illetően", s hogy „hiányzik a politikai erő egy közös megoldáshoz". A Római Szerződés fölemelegetése mégis elgondolkoztató. Valóban idejétmúlta a szerződés, vagy éppen a reform helyett az alapelvekhez való visszatérés lenne üdvös? A bizottság elnökének véleménye szerint főleg a *döntéshozatali mechanizmus* helyreigazítása lenne fontos. A Tanács döntésképtelensége viszi újra meg újra zátonyra az integráció ügyét.

Javaslata: az Európai Tanács csak a Bizottság javaslatait vitassa meg, és ezeket csak egyhangúság esetén módosítsa. A jelenlegi helyzetben nemzeti álláspontok könkurrálnak egymással az Európai Tanács ülésein, hiányzik egy centrális, közösségi álláspont. Állítsuk helyre a Bizottság jogait — követeli Thorn.

A Római Szerződés megszületése óta nagyot fordult a világ kereke. Az Európai Közösség külső és belső környezete is jelentősen megváltozott. A Közös Piac alakulásának nemzetgazdasági hátterét az erőteljes gazdasági növekedés, az alacsony munkanélküliségi ráta, a viszonylag stabil árak képezték. A Római Szerződés „magasztos célokat" tűzött az integráció elé: az „Európát megosztó sorompók" eltávolítása révén a cél a „tagállamok nemzetgazdaságainak egyesítése".

Rövidesen kiderült, hogy a vámlebontás, illetve egységesítés szakaszán túlhaladva egy *alapvető tényező nehezíti* az együttműködés elmélyülését. Nő a nemzeti kormányok, parlamentek és a nemzeti bürokrácia ellenállása a döntéshozatal megosztásában, az illetékesség átruházásában. A Római Szerződés előbb a nemzeti gazdaságpolitikák ismert önállósági körét rajzolja meg: „Minden egyes tagállam olyan gazdaságpolitikát folytat, amely alkalmas fizetési összmérlegének egyensúlyát, nagyfokú foglalkoztatottság és magas árszint fenntartása mellett biztosítani és a bizalmat valutájában fenntartani. Hogy ezek a célkitűzések könnyebben megvalósíthatók legyenek, előírja a gazdaságpolitikák koordinálását. Az önállóság körbe tehát — érthetően — csaknem valamennyi szóbajöhető gazdaságpolitikai prioritás belekerült, a koordináció azonban kívánalomszerű.

A Római Szerződés különösen sokat foglalkozik a *tisztességes verseny* feltételeinek biztosításával. „A verseny feltételeit a közösségen belül fejleszteni kell, amennyiben ez hozzájárul a vállalatok versenyképességének javításához" — szögezi le a szerződés, amely szerint egyébként a verseny meghamisítása összeegyeztethetetlen a Közös Piaccal. Az ötvenes évek óta azonban a tőkés vállalatok jellemezte versenygazdaság jelentősen átalakult. Az állam gazdasági tevékenysége kiteljesedett, részben maga is vállalkozóvá vált, részben felelősséget vállal gazdasági ágazatokért, vállalatokért, Hans-Eckart Scharrer szerint „a vállalati versenyből államok versenye lett, amely az állami támogatások és védelem egész arzenálját jelenti".

A hetvenes években fölgyorsuló világgazdasági folyamatok az ebből származó konfliktusok, a megoldásukra kidolgozott programok miatt részben az Európai Közösség keretei *szűkek* lettek. Tágasabb horizont alatt — vélik sokan — sikeresebb lehet a konjunkturapolitikák összehangolása, a nemzetközi pénzügyi rendszer stabilizálása, a kamatpolitika. Esetenként ennek épp ellenkezője az igaz: az integrációnál kisebb keretben is folytatható, mondjuk a szomszédos államok környezetvédelmi tevékenységének az összehangolása. A regionális együttműködés tehát bizonyos tekintetben zárójelbe kerülhet.

Oppenländer, a müncheni Ifo gazdaságkutató intézet elnöke szerint a Közös Piac *nem teljesítette* eredeti célkitűzéseit. Az integráció köztudomású előnyei (tömeggyártás, a termelékenység gyorsabb emelkedése) nem hozták meg az integrációs jólétet. Spanyolország és Portugália felvételével tovább csökken az egy főre eső átlagjövedelem az Európai Közösségben. Másik érve az, hogy a tagállamok érzékenyek gazdaságpolitikai szuverenitásukra, s ez az együttműködés állandósuló konfliktusforrása. Közösségi szinten valójában csak az agrárrendtartás szerveződik, nagyobb állami feladatokat ellátó nemzetközi hatóságok nem jöttek létre. *Az „alapító atyák" szándéka ennél valóban több volt.*

Hajnalka Zsolt

A Kiváló Áruk Fóruma Titkársága

az 1984. évi őszi BNV alkalmából

pályázatot hirdet

fogyasztási cikkekre, a kiváló áru cím elnyerésére

A benevezhető termékek köre:

- élelmiszerek,
- vegyi cikkek
- ruházati termékek, méteráruk
- lakástextíliák
- sport- és kempingcikkek
- háztartási, műszaki cikkek
- játékok vagy bármilyen más fogyasztási cikk.

A nevezési határidő: június 10-e.

Nevezési lap, továbbá szervezeti és működési szabályzat a KAF-titkárságon igényelhető.

Címe: Budapest, Nagymező u. 21. 1065.

A pályázattal kapcsolatban folyamatosan felvilágosítással szolgálunk az 531-366-os telefonon.

kiváló áruk fóruma **Kiváló Áruk Fóruma Titkársága**

A KOMÁROMI KŐOLAJIPARI VÁLLALAT

pályázatot hirdet

számviteli és pénzügyi főosztályvezetői

munkakör betöltésére

A kinevezés ötéves időtartamra szól, alkalmasság esetén azonban korlátozás nélkül megújítható.
A vállalat K-kategóriájú.

Tevékenységi körébe egyrészt kenőanyagok (olajok, zsírok) és olajipari adalékanyagok gyártása, másrészt biotechnológiai (élelmiszer-ipari és mezőgazdasági kémiai) tevékenység tartozik.

A főosztályvezető feladata: a vállalat pénzgazdálkodásának és számviteli tevékenységének szakirányítása és koordinálása, mérlegbeszámolók készítése.

Pályázati feltételek:

- 40 évesnél nem magasabb életkor
- szakirányú egyetemi vagy főiskolai végzettség (közgazdaságtudományi egyetem, illetve pénzügyi és számviteli főiskola)
- ipari vállalatnál szerzett elméleti és gyakorlati jártasság a számviteli tevékenységben
- ötéves vezetői gyakorlat (legalább osztályvezetői)
- erkölcsi, politikai alkalmasság.

A pályázatnál előnyt jelent a szakterületen alkalmazható számítástechnikai módszerek ismerete.

A pályázat tartalmazza a pályázó

- részletes önéletrajzát
- eddigi munkaköreit és tevékenységét
- jelenlegi munkahelyének nevét, beosztását, jövedelmének összegét.

Kérjük, hogy a pályázatokat június 15-ig nyújtsák be a vállalat személyzeti és oktatási osztályára.
Cím: Komárom, Kőolaj u. 2. 2922.
Telefon: Komárom, 135/654.

A döntésről a pályázók levélben kapnak értesítést.

Vállalkozót keres a

DUNAFERR DUNAI VASMŰ

Olyan építőipari kivitelező szervezetek jelentkezését várja, amelyek vállalják a korszerű, könnyűszerkezetes létesítmények megvalósításában való együttműködést, hazai és külföldi megbízások esetén.

Az iroda fő vállalkozási területe a könnyűszerkezetes építés: a tervezés, a gyártás, a kivitelezés. Kulcsátadással vállal ipari, mezőgazdasági és egyéb létesítmények megvalósítását, a fő objektumokhoz tartozó melléképületek, út-, víz-, gáz-, gőz-, villany- stb. vezetékek, hálózatok kiépítését, általános know-how-szolgáltatást, technológiai tervezést, engeneeringadást, beüzemelést, üzemvitel-szervezést.

A cél: új minőségű létesítmények létrehozása az építőiparban, a határidő, a jó minőség és a gazdaságosság egységének megvalósításával.

A jelentkezésben szíveskedjenek megadni:

- a vállalat (szövetkezet, gmk stb.) pontos nevét, címét, telefon- és telexszámát
- a vállalkozási szakterületek pontos leírását
- a vállalási területek (helység, megye, országos stb.) és a vállalási kapacitásuk (Ft/év) megjelölését.

A jelentkezéseket a következő címre küldjék:

Dunaferr Fővállalkozási Iroda Dunai Vasmű

Ismezfeldolgozó gyáregység

Dunaújváros, Pf.: 110. 2401

Stabildiagnosztikai részlegünk és mobil egységeink

az egész ország területén

rövid határidőre vállalják dízel- és benzinüzemű gépjárművek, erőgépek

munkanap-fényképezéssel egybekötött

hibamegállapító, ellenőrző vizsgálatát,

a műszaki norma szerinti

(a KPM és a MÉM ide vonatkozó előírásai alapján),

meghatározását,

valamint az ehhez tartozó beállítási és szerelési munkákat.

A stabildiagnosztikai részleg címe: Budapest XIV., Telepes u. 84.,

telefonszáma: 832-412.

A mobil diagnosztikai munkák megrendelhetők:

ÉLMSZOLG

Budapest II., Fillér u. 71.
Telefon: 450-070, 250-170.
Telex: 22-6767.
Ügyintéző: Horváthné.

Hibrid döntések

A fedezetszámítást, határköltségeket használó döntéselőkészítő kalkuláció igénye „benne van a levegőben". Jól mutatja ezt többek között a gazdasági kalkuláció kérdéseivel foglalkozó OMFB-tanulmány („Gazdasági kalkuláció a termelő kapacitások jobb kihasználására"), valamint az ezt ismertető cikk („Hol van a kritikus pont" — Figyelő 1983. 5. száma). Igaz, az egyetemen már 15 évvel ezelőtt is a lineáris programozás tantárgyban minden példánk a fajlagos termékfedezettel operált. De nem ez az egyetlen elmélet, amit akkor megtanultunk, azóta viszont csak nagy kompromisszumokkal alkalmazunk.

Vállalati körökben persze tisztában vagyunk azzal, hogy a jelenlegi *pótlékoló* kalkuláció bizonyos döntéstípusok előkészítéséhez félreorientáló, „rosszabb a semminél". Tipikusan ilyenek a termékszelekciós, a kapacitáskihasználási, a fejlesztési döntések, a vállalatgazdasági elemzések, hogy csak a legfontosabbakról essék szó. Milyen döntések megalapozására alkalmas viszont a pótlékoló kalkuláció? Sajnos, éppen azokhoz a döntésekhez van szükség erre a módszerre, amelyek a vállalat létét érintik, vagyis a szabályozó rendszerhez — környezethez — való alkalmazkodás döntései.

A pótlékoló kalkuláció és követelményrendszere ugyanis a vállalat számára többnyire külső körülményként, kötelezettségként jelentkezik. Döntéseinkben nem tekinthetünk el az „átlagos jövedelmezőségtől", amelynek relációnkénti viselkedése „elő van írva".

Mit tesz tehát végül is a termékszelekciós döntésre kényszerülő vállalat? A magára valamit is adó vezetés előbb elkészíti a fedezeti rangsort, többnyire valamilyen szűkös erőforrás lekötésének a függvényében. A rangsort ezek után kiegészíti a következő szempontokkal:

— a termék fajlagos nyeresége,
— a termék egységére jutó árbevétel-arányos nyeresége,
— a termék devizakitermelési mutatója,
— az elképzelhető, elérhető áremelés mértéke.

Ugyanakkor azonban arra is ügyelni kell, hogy

— a nem rubel export volumene növekedjék,
— az államközi szerződésekből eredő magánjogi szerződéseket maradéktalanul teljesítse,
— a belföldi piaci ellátást ne veszélyeztesse.

A sokféle szempont alapján meghozott döntések, s a kialakuló termékrangsorok tehát óhatatlanul „hibrid" helyzetet tükröznek. Bármennyire is különösnek tűnhet a fenti szempontok felsorolása, ez csak ízelítő a *többfajta „érdekcentrum"* létezésére. Pedig a vállalati gyakorlatban *ez alapvető probléma.* Ha a fedezeti rangsor szerinti termékszelekciót valósítaná meg a vállalat — változatlan szintű kapacitáskihasználás mellett, kereslet korlátot nem feltételezve (?) — akkor könnyen a jövedelmezőségi korlát „áldozatául" eshet. A fedezeti rangsor és a devizakitermelési mutató (önköltség típusú) között tehát még ennyi „átmenet" sincs. Csak az az elvi feltevés lehet a fogódzó: minél nagyobb a fedezet, valószínűleg annál kisebb benne a költség aránya. De ez a megközelítés egyáltalán nem veszi figyelembe az átlagoktól való eltéréseket, holott az átlagos fedezetű termék gyakran nem átlagos kitermelési mutatót „produkál".

Az árindex-korlát követelményei kívül esnek e vizsgálati körön, de termékszelekciós döntéseknél ezek sem hagyhatók figyelmen kívül. Hasonlóképpen nem lehet szem elől téveszteni azt a tényt sem, hogy a kapacitáskihasználás kritikus pontja helyenként már nem csak, vagy már egyáltalán nem gazdasági döntés kérdése; hanem a szükséges anyag, import, bér és munkaerő megszerezhetőségének a függvénye.

Úgy tűnik tehát, hogy nagy utat kell még megtenni ahhoz, hogy a kalkulációs rendszer valóban vezetési eszközzé váljon. Ehhez az árrendszernek is változnia kell, kellene. Ugyanis félő, hogy még a *határköltség elvvel operáló kalkuláció is érdemtelen sorsra jut: a tőle elváló, már elveket követő, diktált árrendszer közepette újfent külsődleges eszközzé válhat.* Az árrendszer idáig is a legfőbb meghatározója volt az alkalmazott kalkulációs módszereknek. Ha az ár nem piaci versenyár, akkor nem kialakul, hanem meghatározzák; s legfőképpen meghatározzák a benne „felszámolható" nyereséget. De vajon miért tartjuk szükségesnek, hogy még az egyetlen valódi piacunkon kialakuló árainkat — a konvertibilis exportárainkat — is meghatározzuk? Vagy legalábbis miért szükséges költségtartalmukat előírni?

Nem utolsósorban említem döntéselőkészítő módszereink, kalkulációink hatását a konvertibilis export versenyképességére. Hiszen az esetek jelentős részében olyan versenytársak ellen igyekszünk a piacot megkőditani, amelyek már régóta rutinszerűen alkalmazzák döntéseiknél a fedezeti kalkulációkat, és sokkal tovább képesek a „ringben" maradni az áralku során, mint mi. Valószínűnek tartom, hogy a magyar vállalatoknál sok esetben a gazdaságtalannak minősített termékek gyártásmegszüntetése is téves, félrevezető gazdasági számításokon alapszik.

Mindezek mellett a határköltség-kalkulációk és a fedezeti kalkulációk — véleményem szerint — széleskörűen elterjedt, de egyelőre inkább *„földalatti"* módszerek vállalatainknál. Mit értek ezen? Azt, hogy a termékrangsorok ugyan elkészíthetők e módszerekkel —, de vállalati belső használatra. A döntés eredményét ugyanis mindenkor meg kell mérni „pénzügyminisztériumi" és „árhivatali" is.

Az új módszerek „legalizálása" számos területen előrelépést jelent ugyan, önmagában azonban — s erre jogosan hívja fel a figyelmet a szakmai közvélemény — nem old meg semmit.

Krausz József

A rakodási munkák többletbér-költségének elszámolásáról

A vasút szállítási kapacitásának kihasználását a rakodással eltöltött idő jelentősen befolyásolja. Az ötnapos munkahét folyamatos bevezetésével kiemelt feladattá vált, hogy a fuvaroztatók — szükség szerinti kiváteles intézkedésekkel is — gondoskodjanak árufuknak a hét minden napján történő folyamatos fogadásáról, éjszakai-nappali be- és kirakásáról.

Az éjszakai-nappali folyamatos rakodások, valamint a hétvégi rakodások fokozására hozott korábbi intézkedések nem hoztak eredményt, ezért 1984. július 1-ével a rakodási munkák többletköltségeinek elszámolására vonatkozóan az Állami Bér- és Munkaügyi Hivatal elnökének 9/1984. (V. 5.) ÁBMH sz. rendelkezése lép életbe:

1. A rendelkezés hatálya kiterjed az 1984. május 5-én 19. számú Magyar Közlöny 9/1984. ÁBMH. sz. rendelkezése 1. paragrafusában meghatározott vállalatokra, továbbá költségvetési szervekre.

2. Rakodási többletköltség a vasúti, a közúti és a vízi árufuvarozással kapcsolatban a fuvarozónál és a fuvaroztatónál a heti pihenőnapon, a munkaszüneti napon, a szabadnapokon és az ezeket a napokat megelőző utolsó, munkanap munkarend szerinti munkaidejének végétől, a legközelebbi munkanap munkarend szerinti munkakezdésig terjedő időben, valamint az éjszaka végzett rakodásnál felmerülő bérpótlékok (túlmunkapótlék, éjszakai pótlék, valamint a heti pihenőnapra fizetendő többletpótlék) összege.

3. A 2. pont szerinti többletköltséget csak a rakodási tevékenységet, illetőleg az azzal szorosan összefüggő munkát ténylegesen végző dolgozó díjazásánál lehet figyelembe venni.

4. A vállalatnak a rakodási többletköltség összegét, a bérszínvonnal kiszámításának alapjául szolgáló bértömegbe *nem kell beszámítania.*

5. A költségvetési szerv a rakodási többletköltség összegével a *jóváhagyott bérelőirányzatát* egyéb megtakarítása terhére *túllépheti.* A többlet nem képezheti a tervezés bázisát.

6. Az előzőekben meghatározott kedvezmény igénybevételének feltétele, hogy a rakodási többletköltség összege elkülönítve, dolgozónként megállapítható és ellenőrizhető legyen.

Kerítések között?

Bekerítve érzik magukat a vállalatok... Tudjuk — bár nehezen ismerjük el —, hogy a ma érvényes bérszabályozás hosszabb távon aligha tartható. Tudjuk, hogy e bérszabályozás *ösztönző ereje* megkérdőjelhetősen gyenge, *elosztó funkciója* viszont annál erőteljesebben érvényesül. Magyarán és röviden: a hazai bérpolitikának és még inkább a bérezési gyakorlatnak tagadhatatlanul *szociálpolitikai színezete* is van. A béremelésekre fordítható összegeket nemcsak aszerint osztják el, hogy ki mennyit érdemel — végzett munkája, tartósan alacsony vagy magas színvonalú teljesítménye szerint —, hanem meggondolandó az is, hogy például kinek hány gyereke van, ki milyen lakáskörülmények között él, kinek milyen lehetősége adódik a fizetést kiegészítő mellékjövedelemre stb., stb. Ha valaki lakást épít, s már évek óta bajlódik e manapság csak nagy nehezen megoldható feladattal, a béremelésnél ezt is figyelembe veszik. Ha valaki nehéz családi körülmények közé kerül, akkor ez nálunk ismét csak *bérfejlesztési szempont.* Ha valaki bármi okmiatt tartósan nehéz anyagi helyzetbe kerül: megpróbálják ezt valamicske béremeléssel kompenzálni. Ha valahol, valami ok miatt a megszokott egyenlősdihez képest viszonylag feltűnő, átmeneti bérfeszültség keletkezik, máris működésbe lép a helyi „másodlagos" bérszabályozási mechanizmus: a lehetőség szerint ismét kiegyenlíteni a helyi bérszínvonalat.

Megannyi szempont, kritérium és — ismétlem — szociális megfontolás *keresztezi a teljesítmények szerinti bérdifferenciálást.* S ezek között a legfontosabb, hogy e munkaerő-ínséges világban senkit nem szabad elengedni. Mindenkinek kell valamicske pénzt adni csak annak reményében, hogy talántalán a munkahelyén marad.

Elvileg érthetetlen, gyakorlatilag elfogadható — és elfogadott! — vállalati magatartás ez. A munkaerőpiacon manapság már csak az a tét, hogy ki fizet többet. S aki többet fizet, oda áramlik a munkaerő, minden központi megfontolástól, irányítási, átcsoportosítási szándéktól függetlenül. S mert például az állami nagyipar szigorú szabályozási feltételek közé szorított bérrendszert alkalmazhat csak, már ezért is érthető, hogy az elmúlt években egyre többen hagyták el a nagyipart. (A KSH legutóbb közzétett felmérése szerint az aktív keresők munkahely-, illetve foglalkozásváltoztatásait legnagyobb mértékben az anyagi érdek motiválta...)

E tények, jelenségek jól ismertek, s már csak ezért is biztatják az iparvállalatokat, hogy szíveskedjenek végre a valóságos munkateljesítmények szerint differenciáltan emelni a béreket. S arra is biztatják a vállalatokat, hogy a haszontalanul foglalkoztatott emberektől igyekezzenek mihamarabb megszabadulni, mert ily módon sokkal több pénz marad a legjobbak anyagi megbecsülésére.

Kettős feladat, s ezzel kapcsolatban a vállalatok visszakérdeznek: ugyan *miből* differenciáljanak? Mennyi pénzük van a differenciált béremelésre? Statisztikailag kimutatható, hogy például az ipari átlagnál jóval magasabb 15 százalékos jövedelmezőségi ráta, az érvényes bérszabályozás értelmében mindössze 1,8 százalékos adómentes bérszínvonal-emelésre ad lehetőséget. Ebből differenciálni?...

A másik kérdés: vállalkozhat-e akármelyik vállalat radikális létszámcsökkentésre akkor, amikor munkafeltételei reménytelenül bizonytalanok? Amikor jól tudja, hogy a szokásos munkacsúcsok idejére igenis tartalékolnia kell az embereket, még a leggyengébbeket is.

Tételezzük fel, hogy a magyar ipar szervezettségével nagyjából minden rendben van. Tételezzük fel, hogy afféle japán módra történik a vállalatok között a kooperáció (vagyis, hogy percnyi pontossággal érkezik minden éppen felhasználandó, beépítendő anyag és alkatrész.) S tételezzük fel, hogy egyszer s mindenkorra megszűnik az ipari termelés lázgörbéje. Tételezzük fel továbbá, hogy a magyar vállalatok közötti valódi — a piaci értéktételt szerint alakuló — versenyhelyzet bontakozik ki, hogy a piacon nem érvényesülő vállalat kiméletlenül elbukik, csőbe kerül (nem nem kap, nem kaphat állami támogatást), s tételezzük fel, hogy e csőd miatt emberek ezrei válnak átmenetileg munkanélkülivé. Mi lesz velük? Felkészült erre a hazai szociálpolitika és társadalompolitika?

A válasz helyett hadd idézzek a Magyar Közgazdasági Társaság ipari szakosztályának legutóbbi ülésén elhangzott korreferátumok egyikéből:

„Vajon *mit kezdjenek* a vállalati vezetők azokkal a *jó tanácsokkal*, hogy a hasznavehetetlen, a gyenge teljesítményt nyújtó emberektől meg kell szabadulniuk? De legalábbis anyagi javadalmazásuknál kell éreztetni, hogy munkateljesítményeiket a munkahely vezetői alaposan leértékelik. Tudják e tanácsadók, hogy a gyenge teljesítményű és többnyire hasznavehetetlen emberek nagyobb része az ún. hátrányos helyzetűek kategóriájába sorolandó? S hogy a vállalat csakis ezért tartja fenn a munkaviszonyukat? A *magyar vállalatoknak* ez is egyfajta *szociális kötelezettsége*, még akkor is, ha tudniváló, hogy a teljes foglalkoztatottság elsősorban állami garancia és nem vállalati feladat. Gyakorlatilag azonban nem ilyen egyszerű a helyzet. A teljes foglalkoztatás fenntartásáért a vállalatok is felelősséget éreznek, s ha esetleg mellőzték a felelősséget, akkor számtalan olyan eszköz van, amivel ráébreszthetenék őket e felelősségtudatra. Ez is része annak a hosszú évek, évtizedek óta tartó folyamatnak, hogy a vállalatnak — és elsősorban a nagyvállalatoknak — *egyre több szociális terhet kell átvállalniuk az állami költségvetéstől...*"

Meggondolandó érvelés, ám bármennyire is furcsa, a vállalat munkaügyi és bérpolitikai eszköztára ennél sokkal tágabb és gazdagabb. Például: jogszabály adta lehetőség az átképzési segély igénybevételével történő munkaerő-átcsoportosítás. *Nem élnek vele.* Ugyancsak jogszabály adta lehetőség az ideiglenesen feleslegessé váló emberek kölcsönadása más vállalatoknak. Ezzel sem élnek. Vigyázat! Nem humánus megfontolásokból, hanem mert mindenáron ragaszkodnak a meglevő létszámhoz, s különben sem ismerik mindenütt e jogilag rendezett lehetőségeket. Ha ismernék és alkalmaznák e módszereket, máris nem kellene olyannyira aggódniuk a teljes foglalkoztatással kapcsolatos vállalati felelősség miatt. (Mert egyébként nem biztos, hogy aki X vállalatnál majdhogynem hasznavehetetlen, az Y vállalatnál ugyancsak minősíthetetlenül alacsony teljesítményekre lenne képes...)

További — igaz: ma még csak nagyon szűk vállalati kört érintő — lehetőség a *kísérleti bérszabályozás.* Máris megfogalmazható tanulság, hogy e kísérleti módszerek nem hagyják érintetlenül az eddigi irracionális létszám-gazdálkodási gyakorlatot sem. Viszont: sokan belebuktak e kísérletbe. Mert csakis a számukra megreformált bérszabályozástól várták összes belső gazdálkodási gondjaik enyhítését, megszüntetését. Nagyvonalúan megfeledkeztek a központi — s minden eddiginél nagyobb önállóságot adó — szabályozáshoz igazított belső ösztönzési rendszer megteremtéséről és működtetéséről. Ez esetben is beigazolódott tehát, hogy mit sem ér az a gazdaságirányítási, illetve -szabályozási reform, ami nem képes áttörni a vállalati kerítéseket, s nem képes megváltoztatni a belső gazdálkodási és érdekeltségi rendszert.

Rövidre zárva az eddig tartó gondolatsort: való igaz, hogy a szabályozás sok szempontból kedvezőtlen jelenségeket indukál a vállalatoknál. Különösen érvényes ez a bérszabályozásra. Az is igaz, hogy még a viszonylag racionálisabb — és bérpolitikai eszközökkel is támogatott — létszám-gazdálkodási akciókat is nehezítik bizonyos társadalompolitikai, illetve szociális megfontolások. De csak nehezítik és nem lehetetlenítik! Mert az is igaz, hogy miközben a vállalatoknál egyre hangosabban panaszkodnak a gazdaságirányítási gyakorlatból adódó anomáliákra, a túlzottan részletes — és gyakorta ellentmondásos — szabályozórendszerre, eközben az elvárhatónál sokkal kevesebbet tesznek a *saját, belső reformjuk* érdekében.

S amíg hiányzik a közös szándékon alapuló érdek és összhang a gazdaságirányítás és a vállalatok között, addig az utóbbiak valóban kerítések közé szorítva érezhetik magukat.

—tes

Lengyel árrendszer

(II.)

Cikkünk első részét (Figyelő, 1984/25. szám.) dr. Wojciech Pruss, az árügyi miniszter első helyettesének gondolatával zártuk. Ő, az általános egyensúlyhiány egyik legfőbb okaként a túlzott bérkiáramlást jelölte meg és hangsúlyozta, hogy a kormányzati szervek által folyósított különféle egyedi támogatások is inflatorikus hatással járnak.

Zdzislaw Sadowski professzor, a reformügyi kormánybiztos helyettese azonban hangsúlyozta: az inflációnak *nem elsődleges oka a bérkiáramlás.* A fő okok a gazdaság nem megfelelő szerkezetében, az adósságteherben, valamint abban rejlenek, hogy a kormányzat továbbfolytatja a nem hatékony termelés finanszírozását.

Késik a stabilizáció

Ami a hatósági árak térnyerését illeti, kétségtelenül az árrendszer megmerevedésének az irányába hat a nyersanyagpiac helyzete, s ezzel összefüggésben a *hatóságilag szabályozott anyageloszlás* rendszere is. Ugyancsak ebbe az irányba hat, hogy mivel az ún. operatív programokban, valamint az ún. kormányzati szerződésekben részt vevő vállalatok elsőbbséget élveznek az anyagellátásban, maguk a vállalatok szorgalmazzák — kijárások formájában is —, hogy bekerüljenek ebbe a vállalati körbe.

Sadowski professzor úgy nyilatkozott, hogy míg 1982-ben 23 termékre kötöttek kormányzati szerződéseket, addig 1983-ra már 111 terméket öleltek fel a kormányzati megrendelések. (Közben az operatív programok számát az 1982. évi 14-ről 6-ra, majd 1984-re 4-re csökkentették.) A hatósági árak térnyerésének, az árrendszer megmerevedésének a legfőbb oka természetesen a piaci egyensúly hiányában rejlik. A szerződéses áraknál elvben ugyan megvan a lehetőség az alkura. A cikk első része viszont bemutatta, hogy ezeket az árakat gyakorlatilag befagyasztotta a kormány. Ahol pedig mégis lehetőség lenne az alkura, ott — mint Sadowski rámutatott —, maguk *a vállalatok nem élnek ezzel a lehetőséggel,* mert félnek attól, hogy elveszítik szállítójukat.

A piac bizonyos mérvű *stabilizációjára* lenne tehát szükség ahhoz, hogy a szerződéses árak valóban szerződéses árakká váljanak. Erre azonban — vagy legalább annak reményére — egyelőre nagyon kevés jel utal. Igaz: 1983-ban végre némi növekedést lehetett elkönyvelni a lengyel gazdaságban. A nemzeti jövedelem 1983-ban mintegy 4-5 százalékkal haladja meg az 1982. évit. Ez a növekedés azonban még mindig elenyésző ahhoz a nemzetijövedelem-eséshez képest, ami 1979—1982 között 24 százalékot tett ki.

Az elosztható nemzeti jövedelem visszaesése még nagyobb volt: 30 százalékot tett ki 1978—1982 között. 1983-ban a hitelekkel kapcsolatos kötelezettségek, valamint a cserearány-mutatók kedvezőtlen alakulása miatt az elosztható nemzeti jövedelem növekedését csak 3-4 százalékra becsülik, 1982-höz képest, s az egy főre jutó elosztható nemzeti jövedelem növekedését csak 2-3 százalékra teszik. (Zycie Gospodarcze 1984/4.) A számok is mutatják, amit a mindennapi életben az állampolgár is tapasztal: az alapvető közszükségleti cikkeken túlmenően *nem javult* lényegesen a kínálat.

Több közgazdász úgy véli, hogy ez a tény immár negatív *öngerjesztő spirált* indított be: azok a rétegek is visszafogják teljesítményüket, amelyek jobban kereshetnének, mert a pénz felhalmozásának nem látják értelmét, megfelelő javakat pedig nem kínál a piac.

A kínálat fogyatékosságaihoz járul hozzá, hogy az említett 1983. évi szerény növekedés sem eredményezett lényeges elmozdulást a gazdaság struktúrájában. Egyedül *a mezőgazdasági gépek* termelése indult növekedésnek. Ez ugyanis az egyik központi, ún. operatív program. Így a benne részt vevő vállalatok elsőbbséget élveznek az anyagok elosztásánál, és ezért több gépipari gyár is ebbe az irányba módosította termékszerkezetét.

Konzerválódott szerkezet

Más látványos elmozdulásra azonban nem került sor, sőt kérdéses, lehet-e komoly eltolódásra számítani a fogyasztási javak irányába a legutóbbi beruházási döntések tükrében: ismét bővítik a katowicei Nowa Huta óriási acélkombinátot. A látványos elmozdulás alighanem még tovább várat magára, mert mint *Wojciech Pruss* elmondta, a lengyel gazdaság beruházási struktúrája a korábbi döntések nyomán igen nagy mértékben determinált. Mintegy 15 százalék a kitermelő ipar részesedése, mintegy 30 százalék a lakásépítésé, kb. 30 százalék az élelmiszeripar és a mezőgazdaság részaránya, a fennmaradó 25 százalék pedig az „egyéb", vagyis a viszonylag szabadon eldönthető rész. Minden bizonnyal ez is tükröződik abban, hogy 1983-ban az ipari fogyasztási cikkek termelésnövekedése kétszer kisebb volt, mint az egész ipari termelés növekedése. Végül, a kínálat hiányosságait fokozzák a lengyel gazdaságban is gyakori monopolista pozíciók.

Mint a *Zycie Gospodarcze* 1984. május 18-i számában olvashatjuk: „... a hetvenes években likvidálták csaknem az egész helyiipart, és hozzákapcsolták ezeket az üzemeket az ágazati felügyeleti rend szerint működő vállalatokhoz. De sok kisebb ágazati vállalat önállóságát is megszüntették ilyen beolvasztásokkal... A mammutvállalatok bősége ellátási forrásokra tettek szert, egyrészt az import mértéktelen felfuttatásával, másrészt a hatalmas kitermelőipari beruházások kezdeményezésével. Ami a kombinátokat illeti, ezek nem egyszerűen a régi utasításos rendszer maradványai, hanem olyan szervezetek, amelyek készek átvenni az egykori egyesülések kötelezettségeit... Ezek a szervezetek, amelyek most vállalatként működnek, a vállalati címer alatt sokkal destruktívabb tevékenységet fejtenek ki, mint a hetvenes években... sokkal nagyobb hatáskörrel rendelkeznek az alárendelt egységekkel szemben, mint a régi kombinátok és egyesülések."

Differenciált megközelítés

Hogyan tovább? A reformügyi kormánybiztos titkársága minden évben *jelentést készít* a reformmunkálatok állásáról. A legutóbbi anyag részletesen foglalkozik az árrendszer 1985-re tervezett továbbfejlesztésével is. E szerint a szerződéses árak további alakításánál megkülönböztetett megközelítést javasolnak, aszerint, hogy az adott termékcsoport piacát mennyire jellemzi egyensúly, illetve annak hiánya. Vagyis szakítani kívánnak azzal az eddigi gyakorlattal, amely szerint az árakkal kapcsolatos rendelkezéseket egységesen, valamennyi termékcsoportra kiterjedően hozzák meg. Például a zöldség- és gyümölcsáraknál — itt már jelenleg is következetesen érvényesülnek a szerződéses árak — azt javasolja az anyag, hogy a kormányzat egyáltalán ne avatkozzon be az árak alakulásába. Hasonló megközelítés alkalmazható a tojás, a porcelán, a háztartási kerámiák, mosóporok esetében.

Ugyancsak *nem javasolja* a jelentés a kormányzati beavatkozást azoknak a termékeknek az esetében, amelyek nem alapvető szükségleteket elégítenek ki; így például a színes televízió vagy a mélyhűtő árának alakulását fölösleges központilag irányítani. Egy további lehetséges megközelítés, hogy bizonyos árucsoportok szerződéses árainak emelési lehetőségét meghatározott mértékben maximálják. Megint más megközelítést kívánnak alkalmazni azoknál a termékeknél, ahol nagy a konvertibilis export súlya; itt kísérletképpen a „magyar módszert" javasolja a tanulmány, vagyis a belföldi árak emelését összekötnék az exportárak alakulásával.

Végül azoknak a termékeknek az esetében, amelyeknél egyelőre kilátástalannak tűnik az egyensúly megteremtése, továbbra is alkalmazni kívánják a *szerződéses árakra* azt az előírást, hogy a vállalatok csak a nyersanyagárak növekedésének ütemében emelhetik áraikat.

Forgács T. Katalin

(Folytatás az 1. oldalról)

ségű tankereknél pedig — a selejtezés ütemétől függően — *1986 táján* alakul ki a kereslet-kínálati egyensúly. Miután az elmúlt években visszaesett a volumen jelentő gabona- és szénszállítás növekedési ütemre, a tekintélyes brémai tengerhajózási kutatóintézet véleménye szerint az ágazat csak 1987 táján számíthat jelentősebb fellendülésre.

Az előrejelzést az is alátámasztja, hogy egyelőre nem túl ígéretes az egyéb szárazáruk — például a puhafa vagy a cukor — forgalmának a kilátása sem, de különösen a *vasérc* és a kész *acéláru* szállítása sínyli meg a lanyha fuvarozási keresletet. Némileg biztató a hajótársaságok számára, hogy lassú emelkedés várható a kőolajszállításban, mivel az alacsony árak nyomán a vásárlók hajlanak a készletek feltöltésére. A Perzsa-(Arab)-öböl mentén kialakult nyár eleji feszült politikai helyzet is az olajszállítások növekedésének irányába hat.)

A hajótérpiacon tapasztalható tartós túlkínálat természetesen lenyomja a *fuvarozási díjakat is.* (Az alacsony fuvarozási díjak és a növekvő fenntartási költségek viszont arra ösztönzik a hajótársaságokat, hogy gyorsabb ütemben selejtezzék ki régebbi és tartósan munkanélküli vízi járműveiket.) A díjtételeket egyegy nagyobb keresleti hullám sem tudja tartósan felemelni, a fuvardíjak alakulása tehát egyelőre nem sok jót ígér a hajótulajdonosoknak.

A legújabb statisztikák szerint a *világflotta* 1984. január elsején 34 400 tengeri szállítóhajóból állott. Ebből a tankhajók száma 7580 volt, s ez a kategória képviseli az összes szállítókapacitás közel 50 százalékát. Az elmúlt években valamelyest növekedett az ömlesztett szárazáruk, valamint az egyéb áruk szállítására alkalmas hajók aránya. Különösen nagy az igény a *konténerszállító* vízi járművek iránt, ez a szállítási forma ugyanis mind népszerűbb és keresettebb. Jelenleg a világ konténerparkja mintegy ezer hajóból áll — 924 ezer konténeres befogadóképességgel.

A hajópark összetétele

A világflotta kapacitásának csaknem felét — 210 millió BRT-t, az *OECD-országok* tudhatják magukénak. A szocialista országok kereskedelmi flottája átlagban évi 1,4 százalékkal növekszik, s ez az ütem mintegy fél százalékkal haladja meg a világflotta növekedését. A *KGST-államok* tengeri hajóparkja 2700 egységből áll, szállítókapacitása pedig eléri a 33 millió BRT-t. Ebből a Szovjetunióé 23,8 millió BRT, a második helyen Lengyelország, a harmadikon pedig Románia áll 4,2, illetve 3 millió BRT-vel. A szocialista tengeri áruszállító flotta korát tekintve fiatalnak mondható. A hajók fele több mint 10 éve épült, de csak 9 százaléka idősebb 20 évesnél. Az elmúlt évek gyenge konjunktúrája a szocialista tengeri szállítást is kedvezőtlenül érintette, a szállított áruk mennyiségét csak igen szívós piaci munkával sikerült szinten tartani, illetve valamelyest emelni.

Míg a Közös Piac tagjainak flottája az utóbbi esztendőkben állandóan csökkent, s a szocialista országoké csak mérsékelten nőtt, a *fejlődő államok* teherhajóparkja összességében kiugró mértékben bővült; az elmúlt négy évben a harmadik világ országai 80 százalékkal növelték tengeri szállítókapacitásukat, 1979 közepén a fejlődők flottája 42 millió BRT-s volt, tavaly nyáron a regiszterkönyvek már több mint 70 millió BRT-s teljesítményről tanúskodtak. Gyakorlatilag tehát megvalósítható az a korábbi célkitűzés, amelynek értelmében a fejlődő országok az évtized végére a világflotta kapacitásának *20 százalékával* rendelkeznek. A dinamikus bővülést elsősorban az magyarázza, hogy az ügynevezett újonnan iparosodó államok kivitelének volumene növekszik, s egyúttal törekvésük, hogy árucsere forgalmukat minél nagyobb hányadban saját nemzeti lobogó alatt bonyolítsák le.

A világ legnagyobb kereskedelmi flottája továbbra is *Libériának* van — legalábbis papíron. Ismeretes, hogy adózási okok miatt az afrikai ország „hajóparadicsomnak" számít. Jelenleg csaknem 16 millió BRT kapacitás hajózik „olcsó" libériai lobogó alatt. *Japán* foglalja el a második helyet a legnagyobb flottával rendelkező nemzetek sorában, zászlója alatt 65 millió bruttóregisztertonnás hajópark szállít. A szigetországot a sorban Görögország, s ugyancsak olcsó lobogójú Panama, Norvégia és Nagy-Britannia követi.

Gyártók — válságban

Külön fejezetet érdemel a „tengeri történetben" a *hajógyártás,* ahol az elmúlt tíz évben az események talán még a szállításnál is drámaibban alakultak. Rövid idő alatt olyan patinás hajóépítő egyre jobban meg kell küzdeniük a piacon a tajvani, a brazil, a mexikói és a dél-koreai hajóépítő iparral. (Megkülönböztetett figyelmet érdemel Kína hajógyártása: 1980-ig Kína nem szerepelt a hajóexportőrök listáján, tavaly viszont már mintegy 1,5 millió BRT-re volt külföldi megrendelése.)

1983-ban a „tengerszektor" egyetlen kellemes híre az volt, hogy az előző évhez képest 80 százalékkal növekedett az *új megrendelések* száma. A megrendelések 85 százalékát a japán hajógyárak könyvelhették el. (Jól mutatja a piac megélénkülését, hogy 1982-ben a szigetország gyártói 4,8 millió BRT-re kapták megrendelést, ez az akkori világigény 63 százalékával volt egyenlő.)

A nyugat-európai országok tavaly a világmegrendelések kevesebb mint 10 százalékát nyerték el. A nyugat-európai hajókivitel tavaly 263 ezer BRT-re csökkent az előző évi 287 ezer BRT-ről. Az OECD-országok tavaly összességében 1455 hajót gyártottak, 120-al többet, mint 1982-ben.

A távol-keletiek előretörése

A japán hajógyártás tavalyi eredményei, illetve a megrendelések abszolút számának alakulása csak önmagában jelent kedvező teljesítményt. A szigetország túlméretezett hajógyártó ipara vállsággal küszködik, teljesítménye jócskán visszaesett. 1973-ban a japán hajógyárakat még 14,8 millió BRT új kapacitás hagyta el, 10 évvel később hazai és külföldi megrendelésre csak 8 millió BRT készült. (Meg kell jegyezni, hogy egy év megrendelési és teljesítési adatai *azért* térnek el egymástól, mert a megrendelések teljesítésének „átfutása" több esztendőt is elérhet — hajóméretétől függően.) 1973-ban Dél-Korea még nem is szerepelt a jelentősebb hajóépítő nemzetek listáján. 1982-ben viszont már *a második helyet* foglalta el 1,4 millió BRT-vel. Az NSZK után Tajvan áll a negyedik helyen 0,6 millió BRT-s hajógyártással. Érdemes felidézni, hogy 1973-ban a világranglista negyedik helyét — 1,2 millió BRT-vel — még Spanyolország foglalta el; jelenleg az ibériai ország az ötödik helyet foglalja el 0,5 millió BRT évi hajógyártással.

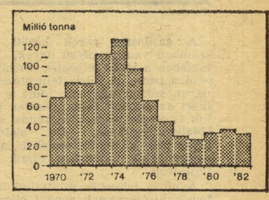
Az elkövetkező években — az előrejelzések szerint — folytatódik a kereslet lassú növekedése a hajóépítés piacán. Japán, valamint *az újonnan iparosodó országok* a világexportban tovább növelik részesedésüket, a nyugat-európai gyártók pedig elsősorban speciális szállítóhajók gyártására szakosodnak. Folytatódik a világ hajógyártása szerkezetének átalakulása is: tovább csökken a tartályhajók részaránya, ezzel szemben növekszik az igény az ömlesztett rakományt (száraz tömegárut) szállító hajók iránt. Lendületesen nő továbbra is a kereslet a konténerhajók iránt.

Kíméletlen verseny

A tengeri kereskedelem alakulása sok „kisegítő", kapcsolódó vagy háttériparág helyzetét határozza meg. Ezek közül a legjelentősebb *a kikötők* forgalmának alakulása. A „tengeri kapuk" világszerte megérzik a hajózás kedvezőtlen üzletmenetét. Ebben a helyzetben *új szolgáltatások bevezetésével,* különböző *kedvezmények nyújtásával,* s a csábítás egyéb trükkjeinek bevetésével igyekeznek elhódítani egymástól a megrendelőket. Még a világ legnagyobb kikötőjének, Rotterdamnak is meg kell küzdenie a vevőkért. Forgalma 1983-ban 232 millió tonna volt, 7 százalékkal kevesebb, mint egy évvel korábban. A konjunktúra élénkülése, valamint különböző szervezési intézkedések eredményeként idén 2-3 *százalékos* forgalomemelkedésre számítanak.

A hajótársaságok gazdasági szakemberei továbbra is nagy figyelemmel kísérik a nyersanyagok árának és keresletének alakulását, valamint a konjunktúra helyzetét az egyes országokban és földrészeken. Ugyanis nyomon követik a politikai eseményeket, hiszen azok a hajózás-biztonsági kérdések mellett mind számottevőbb biztosítási következményekkel is járnak. Az előrejelzések szerint a nemzetközi tengeri szállításban ugyan már végét érti a profitoló szélcsend, a „jó szélre" azonban még várni kell néhány esztendőt.

Gonda György—Szentgáli Péter

Importhelyettesítés vagy exportbővítés?

A fejlődő országok gazdaságát általában a magas exportkoncentráció és az igen decentralizált import jellemzi. Ez a torzult gazdasági struktúra a gyarmati függés egyik hosszan élő maradványa. Az exportszerkezetben az ún. tradicionális termékek játszották a vezető szerepet, amelyek mindenkori konjunktúrájától függött az adott fejlődő ország gazdasági helyzete. E sajátos függési viszonyokon a függetlenséget elnyerő volt gyarmati országok gyorsan változtatni szándékoztak, és az importot mielőbb helyettesíteni, az exportot pedig erőteljesen diverzifikálni kívánták. A logikus törekvések azonban a gazdasági realitások keretei között sorra meghiúsultak.

Az *importhelyettesítési* politika arra épített, hogy az ún. tradicionális termékeknél jelentkező komparatív előnyöket lecsapolva teremt anyagi fedezetet a hazai ipar fejlesztésére, amely nemcsak a belföldi szükségleteket elégíti ki, hanem exportárualapokat is teremt. A tradicionális termékeket előállító ágazatokban azonban a beruházások erőteljesen csökkentek, az állóalapok elavultak, a termelékenység romlott, s mindezek következményeként a jövedelemteremtő képesség romlott. A hagyományos termék árszínvonala a második világháborútól egészen az első olajárrobbanásig nyomott volt, aminek következtében az akkumulációs lehetőségek kedvezőtlenül alakultak.

A hazai termelés szerkezetének bővítésében a fejlődő országok a *külföldi tőke beáramlására* számítottak, s úgy vélték, hogy ez nemcsak technológiai, hanem tőke szempontjából is addicionális lehetőségeket teremt. Ez nem vált valóra, mert a külföldi tőke elsősorban a tradicionális ágazatok fejlesztésében volt érdekelt, s ezekben pedig a fejlődő országok többségében államosítást hajtottak végre. (Az államosítások egyébként is gyengítették a külföldi tőke bizalmát.) A kialakuló ún. technológiai szigetek, amelyek általában a multinacionális vállalatok belső kereskedelmi rendszerének részévé váltak, és csak kisebb mértékben járultak hozzá a hazai termelés és az export szerkezetének diverzifikálásához.

Az importhelyettesítés érdekében a fejlődő országok a különböző *preferenciák* nagy számát érvényesítették. Ezek pl. a hazai beruházások alacsony kamatlába, a különböző hitelalapok, árkiegyenlítő kasszák, kedvezményes vám- és adóelbírálás, végeredményben melegágyba helyezték a hazai termelést, s a nemzetközi versenytől való védőpajzs következménye a sokszor gazdaságtalan, alacsony minőségű termékkibocsátás. Ennek következménye az, hogy a költségvetés-deficitet és a külföldi eladósodást váltotta ki.

A tapasztalatok azt mutatják, hogy az importhelyettesítési törekvések a *behozatalt* is növelték. Ennek oka, hogy az erőltetett ütemű beruházások az importot lökésszerűen bővítették, és a gazdaság általános elmaradottságából következően nagyban emelték a produktív alkatrész-behozatalt is.

A kialakuló új munkamegosztás rendjében a fejlődő országok adnak otthont a kitelepülő iparoknak, amelyek strukturális és gazdasági válságban vannak, valamint nem képesek teljesíteni a környezetvédelem korszerű követelményeit. Ennek következtében az importhelyettesítés sajátos arculatot kapott, amely a fejlődő országok gondjainak megoldásában aligha kínál racionális lehetőséget.

Az utóbbi időben a fejlődő országok egyre nagyobb számban ismerik el, hogy az erőszakos importhelyettesítési politika nem vezet előre a gazdasági felemelkedés útján. Ezért főleg a Csendes-óceán térségében található országok az *exportexpanzió* politikáját helyezik előtérbe, amelyben a tradicionális ágazatok maximális fejlesztése mellett az új technológiák szelektív kiválasztásával tevékenységüket kívánják kiterjeszteni. Ha a fejlődő országok egy ilyen kooperációs láncba jól tudnak illeszkedni, akkor úgy tűnik, hogy az exporttal a gazdaság általános fejlesztésére nagyobb lehetőség nyílik, mint az önellátásra való törekvéssel.

(—sel)

KÖRKÉP

KGST

KIÁLLÍTÁS MEXIKÓBAN

November 9—23. között első ízben rendeznek közös KGST-kiállítást, mégpedig Mexikóvárosban, az olimpiai sportpalotában. A kiállítás összesen 7700 négyzetméter területéből 2200 négyzetméteren a KGST-közösség eredményeit mutatják be, a fennmaradó területen pedig hét ország, Bulgária, Csehszlovákia, Kuba, Lengyelország, Magyarország, az NDK és a Szovjetunió nemzeti árubemutatója kap helyet.

EGYESÜLT ÁLLAMOK

FIZETÉSIMÉRLEG-HIÁNY

Az év első negyedében rekordösszeget, 19,41 milliárd dollárt tett ki az Egyesült Államok folyó fizetési mérlegének hiánya, de ez nem tartalmazza a tőkemozgásokat. Az eddigi rekordot a tavalyi utolsó negyedév tartotta (17,21 milliárd dollár), s figyelemre méltó, hogy a mostani első három hónap deficitje több mint *hatszorosa* a 1983 első negyedévének (2,94 milliárd). A hiány ilyen nagyságú növekedésének alapvető oka a kereskedelmi mérleg deficitjének rendkívüli emelkedése.

IPARI KÉMKEDÉS

IBM—HITACHI MEGEGYEZÉS

A Financial Times jelentése szerint peren kívüli megegyezés jött létre az IBM és a Hitachi között azt követően, hogy az amerikai konszern korábban azzal vádolta japán konkurrensét, hogy megbízottai műszaki titkokat loptak el az IBM-től. A Hitachi közlése szerint a japán vállalat az elkövetkező nyolc évben *havi 2-4 millió dollárt* fizet az IBM-nek szoftver szabadalmi díj fejében. Az IBM részéről nem voltak hajlandók kommentálni a titkos megállapodást, de nem emeltek kifogást az ellen, hogy a Hitachi továbbra is piacra hozzon olyan számítógép-programokat, amelyek „nagyon hasonlítanak" az IBM-szoftverhez.

LATIN-AMERIKA

Az adósok ultimátuma

A kolumbiai Cartagena városban június 21—22-én zajlott le a *latin-amerikai adós országok* konferenciája. A tárgyalóasztalnál Argentína, Bolívia, Brazília, Kolumbia, Chile, a Dominikai Köztársaság, Ecuador, Mexikó, Peru, Uruguay és Venezuela képviselői foglaltak helyet. A vezető tőkés országok bankárai a hosszszabb ideje tartó előkészületek ellenére sem számítottak arra, hogy a konferencia valóban létrejön, hiszen az említett államok között politikai konfliktusok vannak. Peru és Ecuador között például nem is olyan régen még fegyveres összetűzés volt, egyáltalán nem megoldottak Chile és Argentína területi vitái, de nem kevésbé bonyolult és feszült a viszony az Amazonas vidéke körül, Peru és Brazília között. A konferencia elmaradását remélték a hitelező bankárok azért is, mert eredményeket értek el egyes országokkal folytatott adósságrendezési tárgyalásokon. Például az USA bankjai és Mexikó között eredményes tárgyalások folytak, de úgy tűnt, hogy Chile is más úton keresi a megoldást.

A számítások nem váltak be: a történelemben talán először kialakult az *adósok szövetsége,* s a politikai és egyéb megosztó ellentéteket átmenetileg félretéve erősebb lett annak a *350 milliárd dollár adósságállománynak* súlya, amelynek terhe egyre jobban megroppantja, s tartós pangásba sodorja az említett országok gazdaságát. Elsősorban az új argentin kormány, amelynek adósságszakértője a világhírű közgazdász, *Raul Prebits* — az UNCTAD szellemi szülőatyja és első szervezője — szorgalmazta az adósok konferenciájának létrehozását azzal a felismeréssel, hogy többbe törőrülve a hitelezőkkel szemben olyan erőfölényre juthatnak, amely révén „emberibb" adósságszolgálattási rendszert tudnak kikényszeríteni a hitelező bankoktól. (Latin-Amerikában ezek elsősorban az amerikai nagybankok.)

A konferencián részt vevő országok adósságállománya 1983 végén (milliárd dollár)

Brazília	91,6
Mexikó	86,5
Argentína	40,7
Venezuela	32,8
Chile	17,7
Kolumbia	11,6
Ecuador	6,7
Bolívia	3,7
Dominikai Köztársaság	2,4
Latin-Amerika összesen:	336,0

A konferenciát megelőzően *Argentína beszüntette az adósságszolgálatot,* s ez több vezető amerikai banknál olyan súlyos gondot okozott, hogy a Federal Reserve System gyors „injekciójára" — becslések szerint 60 milliárd dollár segítségre — volt szükség. Az időzítés nagyon taktikus volt, mert egy viszonylagosan sokkolt állapotban érte a hitelező bankokat, amelyek reálisan számolnak a csődveszéllyel.

Az említett tanácskozás nyitott jellegű, amit erőteljesen hangsúlyoznak a résztvevők, akik arra számítanak, hogy *közeledéseikhez a többi adós ország is csatlakozik* és így új nemzetközi hitelezési rendszer alakul ki, amelyben az adósok pozíciója számottevően erősebb lesz a jelenleginél.

A fő követelések

A konferencia általános követelései a következők:

— a hitelezők 5-7 évi *türelmi idővel* nyújtsanak 10-15 év *haladékot* a kölcsönök visszafizetésére, mivel csak hosszú lejáratú átütemezés teheti lehetővé a belső gazdasági átalakítást;

— *csökkentsék a kamatlábakat* a felére, s állapítsanak meg felső határt az adósoknak felszámított kamatokra, ha a szabadpiaci kamatlábak e határ fölé emelkednek, akkor az annak alapján esedékessé váló tartozást csapják hozzá a tőkeösszeghez. Így előre *kiszámítható* lenne az évenként visszafizetésre esedékes kamatok nagysága;

A fejlődő országok adósságállománya (milliárd dollárban)

	1982	1983	1984*
Fejlődő országok	724,8	767,6	812,4
rövid lejáratú	148,2	126,2	97,6
hosszú lejáratú	576,6	641,4	714,8
Nem olajtermelők	633,3	668,6	710,9

A fejlődő országok külső adósságállományának aránya az exportbevételekhez és a GDP-hez viszonyítva

	1982	1983	1984*
Az exporthoz viszonyítva %-ban			
Fejlődő országok	142,3	150,8	145,4
nem olajtermelők	182,3	194,4	187,0
GDP-hez viszonyítva %-ban			
Fejlődő országok	32,6	36,8	37,9
nem olajtermelők	32,5	36,7	37,5

A fejlődő országok adósságszolgálati rátája az exportbevételekhez viszonyítva (%-ban)

	1982	1983	1984*
Fejlődő országok	24,3	22,5	21,9
nem olajtermelők	24,5	21,6	21,1
nettó olajexportálók	19,9	20,7	20,0

* Előrejelzés

— a visszafizetések biztosítására a fejlett tőkés országok nyújtsanak *újabb kölcsönöket;*

— a fejlett országok *nyissák meg piacaikat* a fejlődők előtt, mert csak így biztosítható a hitelek visszafizetéséhez szükséges deviza.

E követelések természetesen maximalista jellegűek, amelyeket a fejlett tőkés országok *aligha fogadnak el.* De előlük teljesen kitérni sem lehet, hiszen a kockázati tényező óriási: csupán *a kamatjövedelmek kiesése kb. 100 milliárd dollárral* csapolná meg évente a hitelező bankokat és ez valószínűleg összeroppantaná a nemzetközi hitelrendszert. Ennek következményei beláthatatlanok lennének a világgazdasági kapcsolatokban. A vezető hitelező bankok — ellentétben az USA kormányának politikájával — hajlandók kompromisszumokra az adósságproblémák megoldásában.

Kilátások

A *Párizsi Klubba* tömörült hitelező bankok a konferencia előestéjén meglepően *engedékenynek* mutatkoztak a fejlődő országokkal szemben: 9 évre növelték a hitelek átlagos futamidejét és 5 éves türelmi időt adtak. Több fejlődő országgal már alá is írtak ilyen jellegű szerződéseket. Hogy a hitelezők milyen további kompromisszumokra készek, az nem ismert. Az is egyértelmű, hogy *az USA nem mondott le a kamatfegyver ismételt bevetéséről,* amely új helyzetet teremthet. Nem világos az sem, hogy a hitelezők engedménye taktikai megfontolás, avagy egy új stratégia állomása.

A konferencián az országok problémái árnyaltan jelentkeztek és *eséjelyik is ellentőek* az adósság rendezésére. Argentína, amely potenciálisan képes lenne az adósságszolgálatra, azt a belső gazdasági és társadalmi problémák konszolidálásának elsőbbsége miatt nem vállalja. Brazíliában és Mexikóban hajlandóság mutatkozik a viszonylag enyhébb feltételek mellett a törlesztésre. Bolívia sakk-matt helyzetben van: képtelen teljesíteni az adósságszolgálatot. Peru igyekszik alkalmazkodni az IMF szanálási tervéhez, de ehhez a kormánynak nincs kellő társadalmi fedezete, egymást érik a gazdaságot bénító sztrájkok és terrorakciók.

Ma még persze korai volna jóslatokba bocsátkozni a konferencia várható hatásáról, az azonban biztos, hogy történelmi jelentőségű pénzügyi esemény. Az is bizonyos, hogy az adósok egységfrontja nem lesz tartós, mert a belső ellentétek, valamint a hitelező bankok megoszló politikája azt előbb-utóbb aláássa. Ennek jele például, hogy Mexikó, Brazília és Kolumbia a bankokkal való együttműködés híve és *ellenzi bármiféle adóskartell létrehozását.* Mindenképpen új helyzet kialakulásának vagyunk azonban tanúi, amelynek fejlődési irányai a világgazdaság jövője szempontjából meghatározó jelentőségűek.

W. I.

Az OLAJTERV fővállalkozásban, kulcsra kész átadással vállalja komplett beruházások megvalósítását:

- olaj-, gáz- és vegyipari jellegű termelőüzemek
- kiszolgáló létesítmények
- olaj-, gáz-, víz- és termálvíz-távvezetékek, városi, községi elosztóhálózatok
- olajüzemű kazánok gáztüzelésre történő átalakítása
- gázellátás, a nagy nyomású vezetékektől egészen a fogyasztókig kiépítve
- hírközlőkábel-építés, műszerezés, telemechanikai rendszerek
- csővezetékek és kábelek folyamkeresztezése
- környezetvédelmi beruházások (szennyvíz és levegő)
- szociális és ipari létesítmények (csarnokok, műhelyek, laboratóriumok), valamint ezek rekonstrukciója

Felvilágosítást ad a vállalkozási főosztály, telefon: 851-112.

OLAJTERV Olajipari Fővállalkozó és Tervező Vállalat

Budapest XI., Schönherz Zoltán u. 16. 1117
Levélcím: Budapest, Pf.: 270. 1519.
Telefon: 664-000. Telex: 22-5198.

OLAJTERV

Polietilén finomtasak

Az élelmiszeriparban és a textiliparban felhasználható csomagoló anyag tépőperforálással ellátva vagy tömbhegesztett kivitelben készül.

Vastagsága: 0,025–0,05 mm.
Hosszúsága: 200–600 mm.
Szélessége: 100–500 mm.
Átlátszó.

Hideg- és melegálló.
Maximum négy színnel nyomtatható.

Utazások, kirándulások alkalmával esztétikus, higiénikus csomagolási lehetőséget nyújt. Jó szolgálatot tesz a háztartásokban, hűtőszekrényekben is felhasználható élelmiszerek tárolására.

Polietilén hordtáska

A kereskedelmi forgalomba kerülő, úgyszólván valamennyi termék csomagolására alkalmas.

Vastagsága: 0,06–0,08 mm.
Hosszúsága: 300–550 mm.
Szélessége: 225–600 mm.
Oldalt hegesztve, stancolt füllel, fenékhajtással vagy anélkül készül. Egy vagy két oldalán, maximum hat színnel nyomtatható.

Áruházakban, cipőszaküzletekben, illatszer- és háztartási boltokban, konfekció-szaküzletekben különösen előnyösen használható.

Megrendelhető: a

Tiszai Vegyi Kombinát
LENINVÁROS

értékesítési főosztályán
Levélcím: Leninváros, Pf.: 20. 3581
Telefon: (49) 11-222
Telex: 22-6419

Szaktanácsadás:
a TVK budapesti kirendeltségének marketingosztályán
Budapest V., Pilvax köz 2–4.
Telefon: 174-444.
Telex: 22-4199.

A Szerelvényértékesítő Vállalat felvesz

1982-ben, 1983-ban vagy 1984-ben alap-, közép- és felsőfokú végzettséget szerzett, illetve szerző

fiatalokat gyakornoknak

A gyakornokok részletesen megismerkedhetnek a vállalat munkafolyamataival és tevékenységével. A gyakornoki idő után képzettségüknek és érdeklődésüknek megfelelően, választásuk szerinti munkakörbe kerülhetnek.

A gyakornoki képzés célja, hogy a vállalat szakember- és vezetői utánpótlására a vállalat tevékenységét átfogóan ismerő, az elmélet és a gyakorlat terén egyaránt jól felkészült munkatársak álljanak rendelkezésre.

A vállalat termelőeszköz-kereskedelemmel foglalkozik, profiljába épületszerelvények: csapok, csaptelepek, fürdőszobai berendezések, ipari szerelvények: szelepek, tolózárak, csatornázási öntvények, épület- és vízgépek: szivattyúk, kazánok, radiátorok tartoznak. A lakossági igények kielégítésére kiskereskedelmi boltokat is működtet.

A gyakornoki idő alatt – amely a végzettségtől függően legfeljebb két év – a bérezés a végzettség szerinti besoroláson alapul.

A továbbtanulást a vállalat támogatja és tanulmányi szerződés megkötésével is elősegíti.

Üdülési lehetőség a vállalat balatoni üdülőjében. A törzsgárdatagok részére a vállalat lakásépítési támogatást nyújt.

Minden jelentkező fiatallal személyesen beszéljük meg gyakornoki alkalmazásának körülményeit.

Jelentkezni lehet személyesen vagy írásban a vállalat személyzeti és oktatási osztályán, cím: Budapest VI., Bajcsy-Zsilinszky út 31. 1065, telefon: 119-665.

A termelési főosztályunkra, új termékek felkutatására és piaci bevezetésére

felveszünk

felsőfokú végzettségű
marketingosztály-vezetőt

Felveszünk továbbá építész- és épületgépész-képesítésű
műszaki ellenőrt

építés- és technológiai szerelésben jártas
műszaki előkészítőt;
termelés-nyilvántartót és
piackutatót (üzletszerzőt)

Jelentkezni lehet, személyesen, Németh Ferenc főosztályvezetőnél, cím: Ráckeve, Somogyi Béla u. 10., telefon: (26) 85-313, 32-es mellék.

A kiegészítő tevékenységi főmérnökségünk gazdasági osztályára felveszünk közgazdasági egyetemet végzett vagy mérlegképes könyvelői képesítést szerzett
vállalatfelügyeleti
csoportvezetőt,

pénzügyi és számviteli főiskolát végzett vagy mérlegképes könyvelői képesítést szerzett
pénzügyi csoportvezetőt,

technikumot vagy szakközépiskolát végzett
pénzügyi előadót,

közgazdasági egyetemet végzett vagy mérlegképes könyvelői képesítést szerzett
közgazdászt

Jelentkezni lehet, személyesen, Ürögi Lászlóné osztályvezetőnél, cím: Ráckeve, Somogyi Béla u. 10., telefon: (26) 85-313, 13-as mellék.

A szakipari és gépszolgáltató főágazathoz felveszünk középiskolát végzett
és árkalkulátori vagy árszakértői képesítést szerzett
építőipari előkészítőt,

szakirányú főiskolát vagy középiskolát végzett
építőipari üzemegységvezetőt

Jelentkezni lehet, személyesen, Takács Lajos főágazatvezetőnél, cím: Ráckeve, Árpád-tanya, telefon: (26) 85-238, 85-213, 85-306.

ARANYKALÁSZ MGTSZ
Ráckeve

Minőségi hibák a bíróságok előtt

A gazdasági perek között jelentős számban vannak olyan ügyek, amelyek esetében a hibás teljesítés szolgáltatta az okot a perre. A hibás teljesítések száma ugyan sokkal nagyobb, mint a pereké, mert az érintett felek gyakran per nélkül is eleget tesznek kijavítási és egyéb kötelezettségüknek. De előfordulnak olyan nem kívánatos esetek is, amikor a megrendelők tudomásul veszik a hibás teljesítést.

A hibás teljesítés miatt indult perekben a bíróságoknak gondot okoz többek között az a körülmény, hogy a felek a szerződésben nem határozzák meg egyértelműen a minőséget. Egy per adatai szerint például a megrendelő a részére szállított műanyag szálat nem vette át, mivel az feldolgozásra nem volt alkalmas. A peres felek a műanyag szál kísérleti jellege miatt nem határozták meg a minőségi paramétereket, és ebből származott a vita. Az alperes arra hivatkozott, hogy a gyártmány kísérleti jellege miatt felperes is kockázatot vállalt, így tehát szerződésszegésre nem hivatkozhat. Ezt az érvelést azonban a bíróság *nem fogadta el*, mivel a Ptk. 288. §-a értelmében megállapodás hiányában a forgalomban szokásos jó minőségű anyaggal kell teljesíteni. A gyártó alperes ennek a kötelezettségének hosszú időn keresztül eleget tett, és állandó szálfinomságú, szálhosszúságú, nyúlású és azonos szálkeresztmetszetű vágott szálat szállított. A műanyag szál minősége csak azt követően változott, illetve romlott meg, miután az alperes a gyártási technológián módosítást hajtott végre. Mindezekre tekintettel a bíróság a megrendelő felperes keresetének megfelelően döntött.

Vetőmagproblémák

A viták elkerülése céljából kívánatos lenne, hogy a felek a szerződésben pontosan határozzák meg a szállítandó áru vagy a teljesítendő szolgáltatás minőségi jellemzőit. Az esetek többségében hasznos lehet *a felhasználási cél* megjelölése is, mert ez a szállítónak vagy a vállalkozónak eligazítást ad a termék minőségi teljesítésére. A minőségvédelem ellen hat az a körülmény is, ha a felek a szerződésben nem határozzák meg a minőségi *átvétel* módját, vagy azt nem kellő részletességgel teszik.

A hibás teljesítés fogalmának helyes értelmezését, illetve az ezzel kapcsolatos gyakorlat kialakítását nagyban elősegítették a Legfelsőbb Bíróság állásfoglalásai. Ezek közé tartozik többek között az, amely szerint hibás teljesítésnek minősül az a szolgáltatás, amikor *helytelen vagy hiányos volt a használati utasítás*. Egy másik állásfoglalás szerint eltérő megállapodás hiányában hibás az a vetőmag, amely megfelel ugyan a szabványnak, de *az átlagos agrotechnikai és időjárási viszonyok közötti* felhasználásra alkalmatlan.

Az utóbb említett állásfoglalás azért is jelentős, mert elég gyakoriak *a vetőmagok hibái* miatt indított perek. Ezek között voltak olyan esetek, amikor a peritanításra az adott okot, hogy a vetőmag megfelelt ugyan a szabványban előírt feltételeknek, azonban a kelés hiányos volt, s emiatt azután a vetőmag nem hozta meg a várt termést. A vetőmag egyébként azért felelt meg a szabványnak, mert laboratóriumi körülmények között a kelés szabályos volt. Szántóföldi körülmények között azonban a kelés feltételei nem mindig a legideálisabbak, mivel nem mindig van meg a kellő nedvesség és hőmérséklet. A Legfelsőbb Bíróság állásfoglalása tehát arra ad ösztönzést, hogy a vetőmagtermelető vállalatok olyan vetőmagot hozzanak forgalomba, amely életképes, azaz átlagos időjárási viszonyok között is megfelelő számban kikel.

A vetőmaggal kapcsolatban az említetteken kívül még egyéb problémák is vannak. A 14/1978. (III. 1.) MT. számú rendelet 17. §-ának (3) bekezdése szerint *vetőburgonya*, továbbá *külföldi vásárlásból* származó vetőmag (szaporítóanyag) esetében a felek a szerződésszegésnél az említett jogszabályban foglaltaktól eltérhetnek. Ez a jogszabályi rendelkezés a gyakorlatban úgy érvényesül, hogy a vetőburgonyát forgalomba hozó vállalat szerződésben köti, hogy csak a vetőburgonya értékéig vállal felelősséget. Abban az esetben tehát, ha az elvetett burgonya nem kel ki, úgy az érintett gazdaság csak a vetőburgonya értékét követelheti, egyéb kárát pedig nem, holott kár ilyen esetekben is van a termés-kiesés miatt. Ezenkívül a vetőburgonya elvetésével, *szállításával* kapcsolatban is merültek fel költségek, amelyek ezután nem térülnek meg. Ezért vethető fel az a kérdés: helyes-e ez így, és nem volna-e szükség jogszabályi változtatásra?

A hiba az anyagban van

A hibás teljesítés esetenként a *szakszerűtlen tárolás* eredménye. Egyes perekből az tűnik ki, hogy a szakszerűtlen tárolás tényét meg lehet állapítani, azt azonban már nem, hogy a több helyen történő tárolás során hol keletkezett a hiba. A tartásnak, a tárolás körülményeinek különösen az élelmiszerek, mezőgazdasági termékek hibája miatt indult perekben van jelentősége. Előfordultak olyan esetek is, hogy a megrendelő a terméket olyan hosszú időn keresztül tárolta, amelyre az tulajdonságainál fogva *alkalmatlan*. A hibát tehát a megrendelő szakismeretének a hiánya okozta.

A gépipari termékek minőségi hibáit sokszor a nyersanyagok vagy az alkatrészek hibái okozzák. A felhasznált anyagok hibái azonban az átvételkor gyakran nem ismerhetők fel, és azokat csupán a *megmunkálás* során lehet észlelni. Ugyancsak a gépipari termékeknél a hibás teljesítést az idézi elő, hogy a gyártó vállalat már a tervezéskor nem volt figyelemmel az előírt teljesítményre.

Az építőiparban a felhasznált anyagokat és alkatrészeket *a beépítés előtt* nem mindig vizsgálják meg alaposan, és ezért a hibák a kivitelezés vagy a használat folyamán jelentkeznek. A hibák azután az egész építmény használhatóságát csökkentik. Előfordul az építőiparban a hibás tervezés is, amelyet a kivitelező vállalatok nem mindig ismernek fel, bár az *elvárható lenne* tőlük. A kivitelezési hibák egyik oka a technológiai fegyelem gyakori megsértése, ami a rossz munkaerő-ellátottságnak és a minőségre nem ösztönző bérezésnek a következménye.

A gazdasági perek között jelentős számú olyan ügy van, amely *építési hibák* miatt indult. Ezek olykor azért következnek be, mert hiányzott a megfelelő minőségű vagy tulajdonságú anyag, vagy az új szerkezet követelte pontos kivitelezési technológia megvalósítására egyes építőipari vállalatok nem képesek. A perekben néha vita tárgyát képezi az is, hogy egy-egy anyag vagy szerkezet alkalmas-e a rendeltetésszerű célra. Az építőanyagokkal kapcsolatban voltak olyan perek, amelyek a helytelen berakodással, a küldeménynek a szállítóeszközön való gondatlan elhelyezése miatt keletkezett károk miatt indultak. Különösen jelentős károk keletkeztek a *vasbeton gerendák* helytelen, az előírásól elérő rakodása miatt.

Visszaküldött cipők

A mezőgazdasági termékértékesítési szerződések körében a hibás teljesítés miatt keletkezett jogviták tárgyát tekintve a leggyakoribban az állatok (sertés, baromfi) hibás szolgáltatása miatt indított perek. Baromfiak szállítása esetén gyakori, hogy *már a keltetőből*, a tojásból magukkal hozzák a fertőzést. Gyakori azonban az is, hogy az elhullásból eredő károk a szakszerűtlen, alacsony színvonalú tartási körülmények következményei. Jelentős károkat okoz az állattenyésztésben a romlott anyagokat tartalmazó, vagy a helytelenül összeállított takarmánykeverék szállítása, ami az állatok elhullását eredményezi. Ez *a tápot készítő és forgalmazó* vállalatok technológiai fegyelemsértésének a következménye.

Ha a külföldre szállított áru vagy termék volt hibás, a kikereskedelmi vállalat perli a hibáért felelős hazai gyártót. Ezekből a perekből azt lehet megállapítani, hogy vállalataink közül nem mindegyik számol azzal a körülménnyel, hogy a tőkés piacokon magasabbak a minőségi követelmények. Ez állapítható meg többek között abból az ügyből, amelynek adatai szerint a megrendelő több mint *ezer pár cipőt* küldött vissza azért, mert azok számozása hibás volt. A minőségre tehát fokozott gondot kell fordítani, és nem azt tenni, mint az a vállalat, amely nem volt hajlandó tovább szállítani annak a tőkés vevőnek, amelyik minőségi kifogásokat támasztott.

A termék, termény és szolgáltatás megfelelő minősége napjaink központi kérdése. Ezért a bíróságok következetesen alkalmazzák a jogkövetkezményeket a szerződések minőségi hibáival történő teljesítése esetén. A hibás teljesítés miatt keletkezett jogviták eldöntésénél az az elv érvényesül, hogy magatartásának következményeiért minden gazdálkodó szervezet felelős. A vétkesség megállapítása azonban nem jelent könnyű feladatot, többek között azért sem, mert a vállalatok egy része a felelősség áthárítására törekszik.

Dr. Varga Emil

VESZÉLYBEN AZ EGYENLŐSDI

Veszélyben bizony. Mert például az Ipari Minisztériumtól kapott információ szerint tavaly a legkisebb és a legnagyobb béremelést végrehajtó vállalatok között 15 *százalékpontos* eltérés mutatható ki. (Nyilvánvalóan a kísérleti bérszabályozás — szerintünk jótékony — hatása miatt is, mert egyébként ekkora különbség aligha lenne elképzelhető...)

Veszélyben az egyenlősdi, ha az egyes ipari ágazatok abszolút bérnövekményét vizsgáljuk: kétszer annyi a bányászatban, mint például a könnyűiparban. Továbbá: ha az ipari átlagbéreket 100-nak vesszük, akkor 1982-ben a bányászati átlagbér majdnem 150, a kohászaté 114, a gépiparé 96,7, a vegyiparé 103 és a könnyűiparé 85,4. Meglehetősen tarka, majdhogynem erőteljesen *differenciált bérkép*.

Veszélyben az egyenlősdi az egyes vállalatokon belül is: a kísérleti bérszabályozást alkalmazó vállalatok többsége *megduplázta*, esetenként *megháromszorozta* a „normál" bérszabályozás által — adómentesen — engedélyezett bérszínvonal-növekményt. Az oly sok vihart és vitát kavaró vállalati gazdasági munkaközösségekben átlagosan 80—100 forint közötti órabérekért dolgoznak, s emögött többnyire a főmunkaidőhöz képest jóval magasabb teljesítmények állnak.

Szóval: veszélyben a bér- és keresetegyenlősdi, s amióta csak veszélybe került, azóta *aggódnak* sokan és egyre hangosabban. A rangos bizottság esedékes üléséről érkezett kollégám meséli, hogy több felszóló is megkérdőjelezte a kísérleti bérszabályozást, s még inkább a vgm-ekben elérhető kereseti lehetőségeket. Híre jött annak is, hogy illetékes helyeken a magasra szökött „vgm-láz" csillapításának módszerein gondolkodnak, elsősorban nem adminisztratív, hanem inkább „szabályozó-korszerűsítési" megoldásokkal. Persze a szabályozók sokfeleképpen „korszerűsíthetők"...

Veszélyben tehát az egyenlősdi. Szerencsére — mondják sokan s hozzáteszik: az lenne az igazi, ha a *vállalatokon belül* még nagyobb veszélybe kerülne. S legalább ugyanennyien kérdik riadtan: mi lesz ebből? Kérdik azért is, mert alighanem nem gondolják végig a nivellálás megannyi káros, s a differenciálás még több előnyös következményét. Azt tudják — bár nem szívesen emlegetik —, hogy a bér, a bérrendszer állapota nem csupán gazdasági, hanem egyben politikai kérdés is. A bérrendszer mai állapotát és fejlesztési lehetőségeit egyszerre (egyszerre??) határozzák meg a gazdasági és a politikai racionalitás összetett követelményei. E politikai racionalitás sokak számára — az egyébként meghirdetett (bér)politikával ellentétben — azt jelenti, hogy a bérkülönbségek növelése társadalmi feszültségekhez, konfliktusokhoz vezethet, vagyis a politikai stabilitást veszélyeztetheti. Hát ezért a helyenkénti és esetenkénti *szenvedélyes bírálat* most már nemcsak a vgm-ek, de a — többek között politikai megfontolásokból is elhatározott — kísérleti bérszabályozás különböző módozatai *ellen* is.

Csakhogy: végig kellene gondolni azt is, hogy *az egyenlősdi etikailag, morálisan sem fogadható el*. Mert ugyan milyen megfontolásokból és miként indokolható, hogy — az egyenlősdi, vagy az alig észrevehetően óvatos differenciálás szellemében — nem fizetik meg valóságos teljesítményeik szerint a legjobbakat, viszont érdemtelenül fizetik a rendre gyenge teljesítményt produkálókat. Kell-e magyarázni: az efféle „ösztönzési" gyakorlat éppen *a legjobbakat kényszeríti teljesítmény-visszatartásra*, vagy szorítja ki a gazdasági élet marginális területeire. S kell-e hangsúlyozni: a teljesítmény-visszatartás miatti teljesítményhiány minden — még a legerőteljesebb bérdifferenciálás miatti vélt — politikai „veszélynél" is súlyosabb gazdasági és társadalompolitikai probléma.

Vajon milyen logika diktálja, hogy az árualap és a vásárlóerő egyensúlyáért méltán aggodalmaskodók közül egyesek elsősorban *a marginális jellegű* — s mellesleg többnyire az átlagosnál nagyobb teljesítményeket produkáló — *vállalkozásoknál akarják megfogni a vásárlóerőt*, amikor ott vannak a majdhogynem értékelhetetlenül alacsony teljesítményeket produkáló, s a nemzeti jövedelmet fogyasztó gazdálkodó szervezetek?...

Az is tudnivaló — s ez egyre jellegzetesebb magyar specialitás —, hogy a bérek és a jövedelmek nem feltétlenül mozognak együtt. Annyira nem, hogy — a mai restrikciós bérpolitika következményeként — a bérkülönbségek „szintentartása", netán további csökkenése a jövedelemkülönbségek fokozódásával is együtt járhat. (Miért is ne? Mert az is politikai szempont, hogy az erős helyzetben levő társadalmi csoportok elől nem zárhatók el a hivatalos, a félig hivatalos, vagy éppenséggel illegális jövedelemszerzési csatornák. Falusné Szikra Katalin írta le nemrégiben a Figyelőben: lássuk be, hogy a munkaerő újratermelésének költségeit a mai — hazai — bérek nem fedezik, ezért aki csak teheti, mellékjövedelmet hozó mellékmunkák vállalására kényszerül. [Figyelő, 1984/23. sz.])

Ez viszont ördögi kör: a bérkülönbségek növekedésének megakadályozásával, a megszokott és kényelmes bérnivelláció támogatásával a politika éppen a jövedelmi különbségek ellenőrzésének lehetőségében és befolyásolásában korlátozza magát.

Egyszer valami módon megfejtendő lenne, hogy *honnan, kiktől és milyen megfontolásokból származik* a manapság is hirdetett — és csak elméletileg cáfolt — *tévesnek*, miszerint az erőteljes bér-, illetve keresetdifferenciálás, a valóságos teljesítményekhez igazodó bérpolitika és bérezési gyakorlat előbb-utóbb szembekerül — úgymond — a társadalom tűrőképességével. Most úgy látszik — mert valóban „veszélybe" került az egyenlősdi —, hogy e hittétel kiötlői, és támogatói cáfolhatatlan bizonyítékhoz jutottak: a teljesítményelvű differenciálás egy jól körülhatárolható a munkateljesítményekért „hajtó" kisebbségnek kedvez, amivel a többség nem ért egyét. Vagy azért nem, mert nem hajlandók az intenzívebben és termelékenyebben dolgozók táborába állni, vagy azért, mert erre alkatilag alkalmatlanok, vagy azért, mert nincs lehetőségük a teljesítményelveket érvényesítő termelési formációkba bekapcsolódniuk.

No, de ebből azt a következtetést levonni, hogy mindez társadalmi destabilizációhoz vezethet?...

Hadd kockáztassak meg egy feltételezést: a differenciálás kontra egyenlősdi kérdését nem a társadalom többségének támogató egyetértése, vagy negligációja — ha úgy tetszik: nem a sokat emlegetett „társadalmi tűrőképesség" — dönti el, hanem azoknak az eröknek egyetértése vagy negligációja, amelyek — politikai szervezetekbe, társadalmi intézményekbe tömörülve — a politikai hatalom legfőbb támaszainak, a politikai stabilitás biztosítékainak, letéteményeseinek tekintendők. Ha ezek az erők elfogadják és minden lehető módon támogatják az egyébként meghirdetett bérdifferenciálási programot, akkor valóban veszélyben van az egyenlősdi. De az a „veszély" ez esetben társadalmilag és politikailag elfogadottnak tekintető...

—tes